

VASILE PALCU

MOIȘA

File de monografie

Muțumesc domnului Dimitrie Poptămaș
pentru îndrumare și colaborare la realizarea acestei cărți.

Autorul

FUNDAȚIA CULTURALĂ „VASILE NETEA”
Seria: Caiete mureșene – 26

VASILE PALCU

MOIȘA
FILE DE MONOGRAFIE

Editura „Veritas”
2016

Lucrare apărută sub auspiciile Fundației Culturale „Vasile Netea”
Președinte: Dimitrie Poptămaș
Târgu-Mureș • România

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
PALCU, VASILE
Moișa – File de monografie / Vasile Palcu ; ed.: Dimitrie Poptămaș. -
Târgu-Mureș : Editura Veritas, 2016

ISBN 978-973-8116-19-1

Consilier editorial: Dimitrie Poptămaș
Copyright © Vasile Palcu & Fundația Culturală „Vasile Netea”
Tehnoredactare computerizată: Alexandru Tcaciuc

Tiparul executat la INTERMEDIA GROUP SRL
Târgu-Mureș, str. Revoluției nr. 8, telefon 0265–216666
ROMÂNIA

„Veșnicia s-a născut la sat”

Sunt cuvintele feciorului popii din Lancrăm - Lucian Blaga. Poet, prozator, dramaturg și filosof, ca nimeni altul, înainte de a beneficia de titlul academic, s-a adăpat la înțelepciunea satului, obicei sănătos alimentat de mai marii acestuia, preotul și învățătorul, răsărit din iscusința comunității. Iată de ce, odată cu ieșirea în lume, după studii făcute la Brașov, Viena și Cluj, se întoarce spre cei pe care i-a părăsit oferindu-le nemuritorul discurs rostit în fața celui mai mare forum științific al Țării – Academia Română, intitulat *Laudă țaranului Român*. Că, acolo la sat este izvorul înțelepciunii, o să argumentez cu un singur exemplu.

Făcând o documentație asupra momentului hotărâtor al devenirii și demnității noastre românești – făurirea statului național unitar de la 1 Decembrie 1918, protocolul aprobat de Consiliul Național Român, prin care preotul paroh din Moișa, Nicolae Porav era delegat la Marea Adunare de la Alba Iulia, este semnat de cei 11 membri ai acestuia. Dintre ei 5 nu știau să scrie și să citească, punând buricul degetului pe crucea din fața numelui. Da. Este adevărat! Acești oameni știau în schimb ce vor. Îi obliga dragostea de neam și de moșie. Numai în acest fel puteau să scape de ignoranța, toleranța, nepăsarea și apăsarea atâtor ani de istorie nedreaptă, vitregă, de iobăgie și jelerie prelungite până în vremurile moderne asudând din greu pe pământurile grofilor și arendașilor.

Toate acestea îmi vin în minte acum, când moșenii noștri se pregătesc pentru un eveniment devenit decadal, marcarea a 760 de ani de la prima atestare documentară a satului, punct de reper în îndelungata sa existență, dar mai ales, prilej pentru a se mai reîntoarce cei plecați pentru un moment pe locurile cărora le datorează existența, spațiul mirific al copilăriei și întâlnirea cu cei dragi.

Chiar dacă mă trag și eu dintr-o familie de intelectuali, ca și înaintașul meu, m-am născut și am copilărit la sat. Alături de părinții mei dragi în cei „șase ani de-acasă”, i-am avut drept sfătuitori pe înțelepții satului, cu nume comune cum sunt cele ca: badea Luon, badea Toader, badea Augustin... lelea Marie, lelea Anișcă etc., iar înșiruirea lor ar trebui să se încheie cu ultimul locuitor al satului.

Îmi amintesc cât de frumoase erau zilele când mergeam cu vitele sau oile la păscut! Ne întâlneam mai mulți copii și făceam tot felul de năzbâtii, nu înainte de a studia cum acestea își alegeau fiecare fir de iarbă, dorința noastră de cunoaștere, de descoperire la acea vârstă fiind fără egal. Orice specie de plantă folositoare ori nefolositoare, medicinală, flori, găze, insecte, animale... pentru noi prezentau un mare interes, căutând să deslușim cât mai multe lucruri din viața lor.

Mai târziu, pe lângă școală, participam la muncile câmpului, alături de părinți. Atunci am cunoscut cu adevărat efortul de a te bucura de roadele pământului, de

participarea la obținerea lor. Vara, ziua de muncă începea înainte de răsăritul soarelui și se încheia după asfințirea lui. Seara ne întâlneam cu toții în jurul mesei la cină, adevărate momente de bilanț al zilei, relatări de întâmplări și planuri pentru a doua zi. În nopțile lungi de iarnă, seara citeam cărți la lumina lămpii, ne făceam lecțiile pentru a doua zi, iar dimineața când ne trezeam din somn începeau discuțiile despre vise, adevărate oracole, vise care de care mai deochiate căroră le căutam sensuri în viață.

Este adevărat că evoluția firească a satului a fost curmată de focul și cruzimea celui de al doilea Război Mondial, iar urmările sale au fost mai nefaste decât ne așteptam. Intrând în sfera de interese a comunismului sovietic, i-am simțit deplin efectele. Un regim fără Dumnezeu, fără norme morale, bazat pe teroare și dictat. Virtuțile și calitățile au devenit o rușine, munca a devenit o povară, iar produsele luau calea înstrăinării. Am ajuns să ne conducă niște oameni simpli, fără nicio pregătire, răutăcioși, îndoctrinați în ale răului de către partidul unic al clasei muncitoare, stare care a durat timp de 45 de ani.

Acesta a fost momentul fatal pentru noi, când bună parte a locuitorilor acestui colț de rai, în special tineri, și-au părăsit vatra lor bimilenară, în căutarea unui rost în viață și a unei pâini.

Am așteptat schimbarea în tot acest timp. A venit odată cu evenimentele din 1989. Ne-am recâștigat atunci libertatea și drepturile de proprietari ai bunurilor. Din nefericire cam târziu. Cât rău s-a făcut în cele patru decenii și jumătate de dictatură este greu de reparat. Dovadă că încă și acum îi mai simțim urmările.

Au rămas case pustii, altele au fost demolate. Căminele au rămas sărăcăcioase consecință a plecării tineretului. Bătrânii se luptă din greu cu îndeletnicirea tradițională.

Alții spun că Moișa este satul în care nu s-a mai întâmplat nimic! Greșit. Totuși, se pare că aspectul satului poartă urme de reînnoiri. Pe ici-colo câte o casă nouă, altele sunt întreținute, chiar dacă stăpânii lor nu o locuiesc. Este momentul să redevenim ceea ce am fost și să ridicăm din răspuțeri acest sat, să facem să devină un loc confortabil, îndrăgît de urmașii celor care l-au făurit acum 2000 de ani și care au îndurat vicisitudinile istoriei în aspirațiile lor de a fi liberi și fericiți în vatra strămoșească.

Dimitrie POPTĂMAȘ

CADRUL NATURAL

Așezare

Satul Moișa se află în comuna Glodeni, județul Mureș, România, pe drumul județean 153 B, la jumătatea distanței dintre Dumbrăvioara și Fărăgău, cu deviere la stânga 3,5 km pe drumul comunal 148.

Când te întorci acasă de undeva și ieși din Merișor, se vede turnul bisericii Greco-catolice. Te simți ușurat că nu mai ai mult și ajungi acasă. Ajungi la crucea de la intrarea în sat și-I mulțumești Domnului că te-a adus cu bine acasă. Cât de bine e acasă! Asta nu poți simți numai după ce ai lipsit o perioadă mai lungă din sat. Îmi aduc aminte că ne întorceam, odată, cu elevii dintr-o excursie de două zile la Cheile Bicazului. Ne-a prins o ninsoare târzie de primăvară și un frig de stăteam cu păturile pe noi.

Când am intrat a doua zi seara târziu în sat, cum se vedea de frumos satul încărcat de zăpadă la lumina puternică a autocarului, au început copiii să chiuie de bucurie de parcă au lipsit din sat cine știe cât timp.

Cine poate să spună că nu îi este drag locul în care a văzut lumina zilei, casa în care a crescut, curtea în care s-a jucat, ulița copilăriei, școala în care a învățat, biserica în care a spus primele rugăciuni pe care le-a învățat de la mama, vecinii, consătenii? Cine?

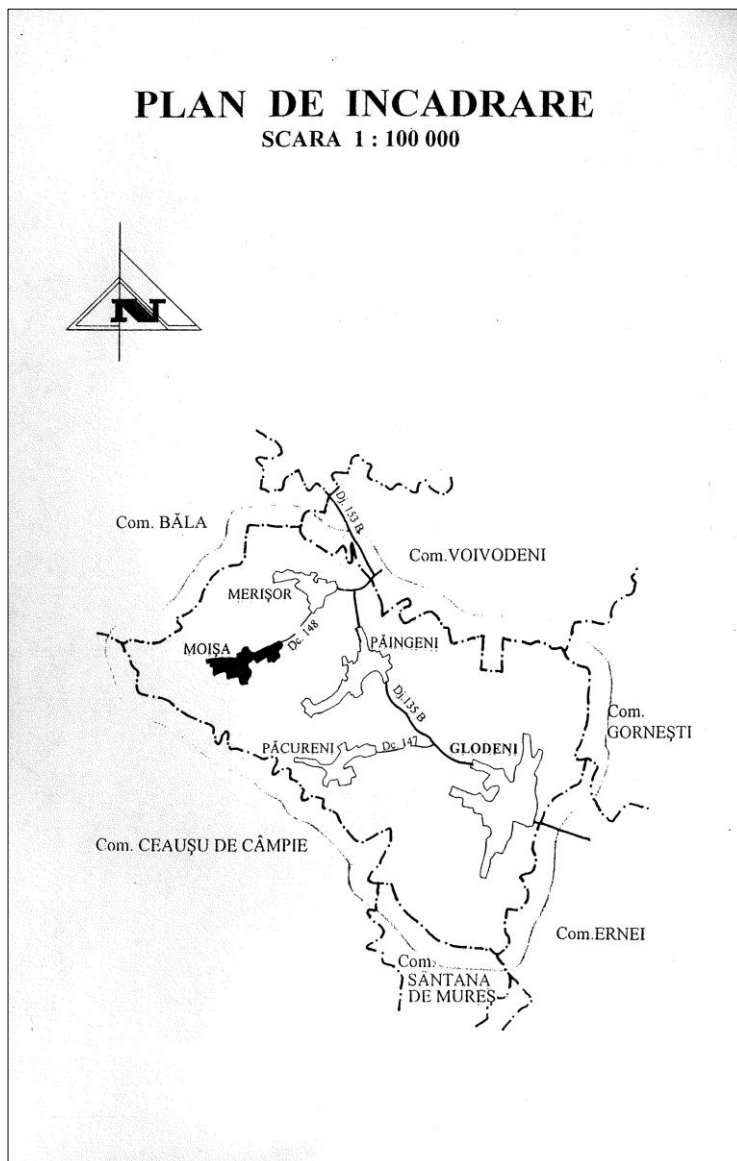
Odată am întrebat elevii din clasa a IV-a, la ora de geografie: „Unde este cel mai bine?” O elevă îmi răspunde: „În stațiune!”. „Bine”, îi zic. „Și după ce stai în stațiune două, trei săptămâni, unde te duci?” „Acasă”, îmi răspunde fetița. „De ce?” o întreb eu. „Deci, unde e mai bine?” Fetița a stat puțin și mi-a răspuns: „Acasă.”

Satul Moișa este așezat într-o zonă colinară, pe o vale îngustă. Peste dealuri se învecinează cu Ceuașul de Câmpie, spre sud, cu satul Bozed la vest, cu Băla spre nord-vest, cu satul Merișor la est, și cu satul Păingeni la sud-est.

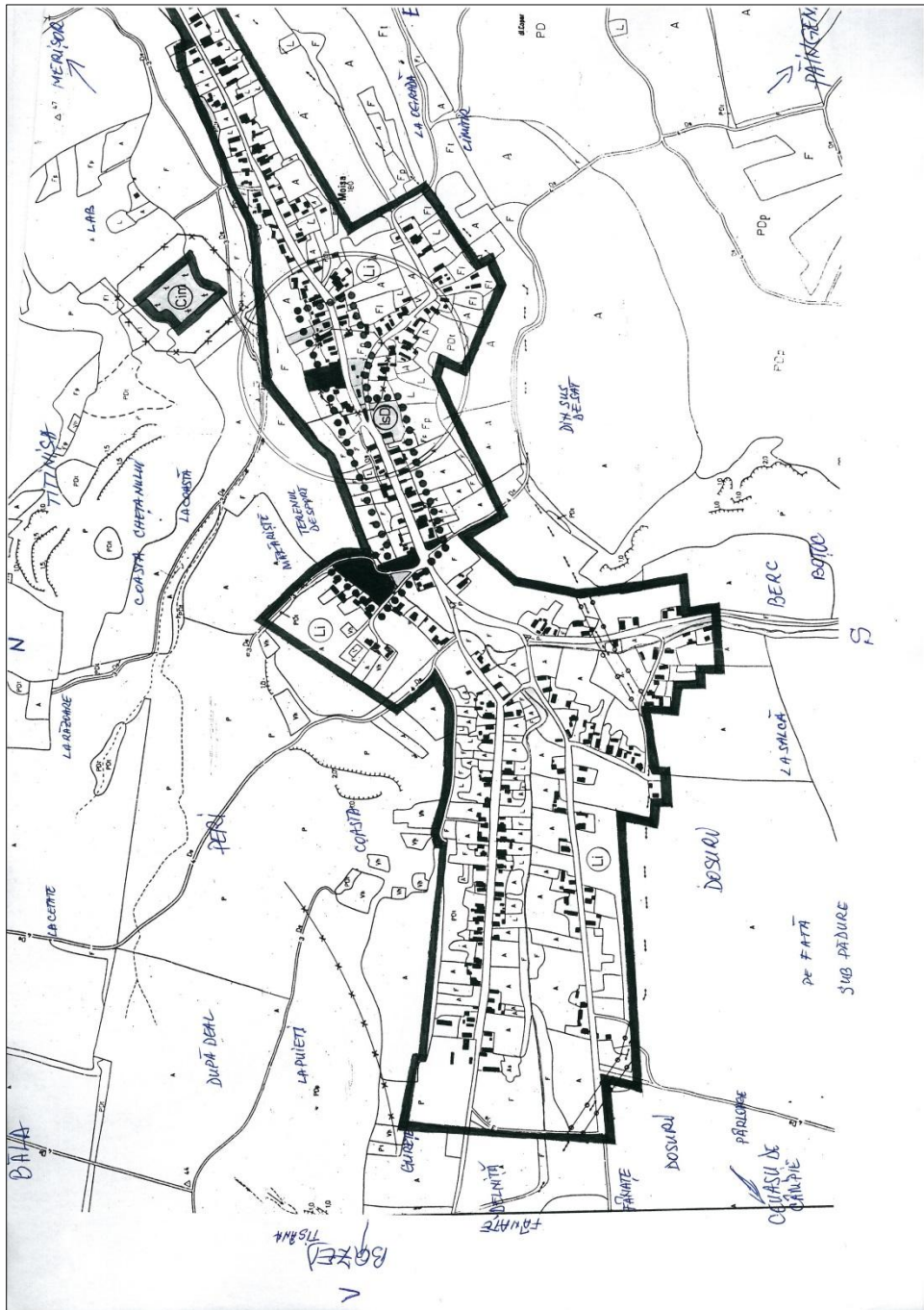
În partea de vest, hotarul satului nostru este înconjurat de dealuri înalte, care nu comunică cu alte văi, ceea ce ne ferește de inundații. Cu toate acestea, în câteva rânduri au fost ape foarte mari. Satul are un drum principal de circa 2,5 km. De la Ciurgău se ramifică Ulița din Sus, de la prăvălie, spre dreapta peste pârâu, este Ulița Școlii. De la prăvălie în sus drumul se ramifică în două ulițe mari: Ulița spre C.A.P. și Ulița de la Dosuri. Din cea din urmă se ramifică, spre stânga, Ulița din Berc. Hotarul satului nostru are mai multe denumiri, care se păstrează din moși-strămoși. Începând de la răsărit acestea sunt: Soci, Ogradă, Din sus de sat, Grădina curții, Berc, Boțoc, La salcă, Pe față, Subpădure, Pârloage, Dosuri, Dosuri din sus, Zoloage, Coasta Ceuașului, Fața Ceuașului, Fânațe, Tisâna, La Vidra, La cărări, Delnițe, Râțul purcelii, Gurețe, La puietii, Coasta, După deal, Peri, Cetate, Răzoare, Titinișa, Coasta Chețanului, La coastă, Măzăriște, Tonoroage, Lab, La frăgari, Fața Moișii.

De sus, de pe înălțimi, se vede foarte bine panorama satului. De pe coasta Chețanului se vede ca-n palmă partea de jos a satului, până la prăvălie. Cealaltă parte a

satului se vede de pe Coastă sau dinspre Ciucului. De pe cele mai înalte dealuri se deschide priveliștea până în depărtare. De pe dealul lui Valentin, spre nord-est, se văd Munții Gurghiului și Munții Călimani. De la piatra de la Pârloage se văd Cheile Turzii, spre sud-vest, bineînțeles pe timp prielnic.

Moișa – Plan de încadrare

Moiša – Plan de situare

Intrarea în satul Moișa, comuna Glodeni, jud. Mureș dinspre satul Merișor

Căile de acces sunt următoarele:

Drumul comunal, lung de 3,5 km, din care mai bine de un kilometru este asfaltat. Avem telefonie Telekom-aproximativ 90 de posturi telefonice, internet, televiziune digitală prin diferite posturi de televiziune.

Instituțiile mai importante: Școala Primară, Biserica Greco-Catolică, Biserica Ortodoxă, Căminul Cultural.

Relieful

Satul Moișa este situat în Câmpia Transilvaniei, dispusă la nord de râul Mureș. Relieful este vălurit, cu altitudini mai mici, media fiind de 400 m. Văile sunt săpate în argile, marne și nisipuri sarmatice, cu flancuri erodate și curgeri noroioase, alunecări de teren. Aici este caracteristic relieful de domuri gazeifere, cu versanți abrupti spre nord. Tot aici întâlnim și cele mai caracteristice alunecări de teren (la „gruieti”), valuri succesive de alunecare. Partea sudică este acoperită de păduri care se întind de-a lungul satului (din sus de sat), iar în partea opusă se află pădurea Titinișa.

Clima

Vremea se încadrează în climatul continental-moderat de dealuri și pădure. Ca urmare aici sunt specifice verile mai călduroase, iernile mai lungi și reci. Temperaturile medii anuale se mențin între 2–4°C, luna cea mai rece fiind ianuarie (cu valori medii între –3 și –5°C), iar cea mai caldă iulie (+18+19°C). Vara temperaturile pot trece frecvent peste +30°C.

Precipitațiile atmosferice, neuniform repartizate teritorial, sunt cuprinse între 550 mm/an și 1000-1200 mm/an.

Vânturile predominante sunt cele din vest și nord-vest, viteza cea mai mare fiind de 3,1 m pe secundă.

În general climatul este favorabil, precipitațiile satisfac în cea mai mare parte, nevoile de apă ale solului, iar schimburile de mase de aer ceează o ambianță plăcută, confortabilă activităților lucrative.

Solurile

În satul Moișa predomină solurile silestre brune și mai ales cernoziomurile levigate, negre, de fâneață umedă, bălane de coastă și cele erodate, precum și cele de pădure tipice, brun închise, favorizând dezvoltarea unei vegetații forestiere, dar și formându-se sub influența acesteia.

Solurile sunt favorabile culturilor de cereale și legume, cele de deal în special cele situate în partea de față se pretează la cultivarea viței de vie.

Flora și fauna

Vegetația satului este cea specifică etajului de deal și podiș. În păduri cresc: stejar, carpen, tei, plop, arțar, frasin, ulm, jugastru ori arbuști cum sunt alunul, cornul, sângerul, lemnul câinelui, porumbarul, măceșul.

Lizierele pădurilor sunt pajiști fertile deosebit de bogate în flora meliferă, fânețe și pășuni naturale.

Întregul covor vegetal spontan este deosebit de util atât pentru hrana animalelor cât și ca plante melifere și medicinale, iar speciile forestiere pentru construcții.

În privința faunei speciile sunt și ele deosebit de variate, în conformitate cu vegetația existentă. Trăiesc într-un echilibru acceptabil: căprioara, iepurele, veverița, lupul iar dintre păsări: gaia, pupăza, turturica, cinteza, cucul și multe altele care dau farmec locului, într-o armonie demnă de toată admirația.

ISTORIA

Preistoria

Cele mai vechi urme de habitat (așezări) din Moișa datează din perioada hallstattiană, din prima perioadă a epocii fierului delimitată în timp între anii 700 î.e.n. și 106 e.n. Zona câmpiei, mediu propice a existenței unei civilizații primitive este atestată de numeroase rezultate ale unor cercetări arheologice. Cercetătorul Valeriu Lazăr, autor al *Repertoriului arheologic al județului Mureș* menționează că „În stânga pârâului Almaș, la intrarea în sat, au fost descoperite numeroase fragmente ceramice cenușii și negre, decorate cu caneluri, aparținând unei așezări hallstattiene”. Vestigiile s-au păstrat multă vreme în colecția arheologică a Institutului de Cercetări socio-umane din Târgu-Mureș de unde au fost predate Muzeului Județean. Ele au fost descoperite în anul 1988, scoase probabil la iveală de brăzdarul tractorului. Nu au fost efectuate săpături arheologice în această zonă, motiv pentru care alte mențiuni arheologice nu sunt. Așa se face că peste această mică așezare din Câmpia Transilvaniei se așterne o tăcere de peste un mileniu.

Primele atestări documentare

Cea mai veche atestare documentară datează din anul 1256 (terra Moys). Astfel într-un zapis se face mențiunea în acel an, cum că, „*Dawt și Laurențiu, fratele aceluiași și Bob, fiul lui Olop, rudă a lor, au mărturisit că au vândut pe veci și nestrămutat, cu încuviințarea megieșilor, anume Ladislau, fiul lui Mylast și al altora, împreună cu toate folosințele ce țin de jumătate parte, toată partea pământului lor de moștenire numit Merișori aflătoare în vecinătatea și apropierea pământului Moișa.*”

Deducem din acest înscris că în acel an exista Moișa ca așezare în vecinătatea Almașului (astăzi Merișor). Dacă judecăm lucrurile după această mențiune deducem că aceasta stă în fața multor localități care în zilele noastre au renume, ca spre exemplu Târgu-Mureșul, menționat documentar abia cu 76 de ani mai târziu, ceea ce nu înseamnă că Moișa ca habitat datează dinaintea acestuia, tot așa cum aceasta putea să existe ca așezare mult mai demult. Aceste date, dacă avem în vedere vechimea așezărilor, ele pot fi relative. A rămas totuși în tradiția contemporanilor ca repere de mențiune a primei existențe de acest fel incontestabilă până la descoperirea altora. Stând la baza primei atestări documentare, dăm în continuare documentul integral așa cum a fost tradus el în românește din latina medievală:

1256, Alba-Iulia.

Capitulul bisericii din Alba Transilvaniei tuturor la care va ajunge scrisoarea de față, mântuire întru domnul. Pentru ca cele ce se fac și se săvârșesc în timp „să nu se șteargă ușor, odată cu trecerea lui, „a celui ce le-a făcut”, se obișnuiește a se întări cu autoritatea bisericii, ca să rămână nevătămat și tiainic tot ce a fost întărit prin dreptul bisericesc.

Vrem să aducem deci la cunoștința tuturor prin cele de față că, venind înaintea noastă Dawt și Laurențiu, fratele aceluiași și Bob, fiul lui Olop, rudă a lor, au mărturisit că au vândut pe veci și nestrămutat, cu încuviințarea și învoirea vecinilor și a megieșilor, anume Ladislau, fiul lui Mylast și al altora, împreună cu toate folosințele ce țin de jumătate parte, toată partea pământului lor de moștenire numit Merișori¹, aflătoare în vecinătatea și apropierea pământului numit Moișa² din comitatul Turda, pe care îl au prin drept de moștenire, lui Onht, fiul lui Simion Ledegweri, lui Andrei și Mihail, fiii aceluiași Onht și, printr-înșii, moștenitorilor lor și urmașilor moștenitorilor lor, pentru patru mărci de aur curat, plătite în întregime de către Onht și fiii săi și primite de către Dawt, Laurențiu și Bob.

Pentru ca vânzarea și cumpărarea de mai sus să rămână trainică și nestrămutată, la cererea părților și în folosul dreptății, am dat drept mărturie scrisoarea noastră întărită cu pecetea noastră.

Dată în anul domnului o mie două sute cincizeci și șase.

Textul lat. la Wenzel, VII, p. 278–279.

(*Documente privind istoria României*, seria C. Transilvania, vol. II, p. 15).

Se poate observa că onomastica nu corespunde populației autohtone, ci ocupanților care au devenit noii lor stăpâni deveniți proprietari ai fondului funciar.

La aproape 100 de ani mai târziu, în 1334, întâlnim o a doua mențiune documentară în care se spune că „*Ion, fiul lui Ladislau, nobil de Moișa*” încheie un contract de vânzare-cumpărare a unei părți din moșia de la Sângeorgiul de Câmpie. De această dată în obiectiv este fiul nobilului din Moișa – Ioan. Nu ne putem îndoi de faptul că aici era un nobil, proprietar de pământ. Ca atare trebuie să existe coresponzător istoriei feudale, feuda stăpână și populația așezării aservită (iobagii).

Adesea, Moișa este menționată în Geografia istorică a Ungariei pe timpul Huniazilor, vol. V, de Csánki Dezső (1913), sub denumiri diferite în anii, după cum urmează: 1357 – Moyus; 1397 – Villa Maius; 1413 – Mayws; 1450 – poss. Mayos; 1471 – Maias (Csanki V p. 720). În anul 1461, Moișa este menționată în Registrul quinquagesimei din acest an în sintagma „census quinquagesimalis de Mayws Michaelis de Zeuthpal”. În Date cu privire la administrarea dijmelor pe timpul principatului din 1587-1588 este menționată ca Maios. Conscripția de pe timpul Ep. Ioan Inocențiu Micu din 1733 o menționează ca Moysa, Conscripția Aron 1750 ca Moyse, Conscripția Bucow ca Moisza pentru ca, în *Buletinul Guberului Provinciale pentru Marele Principat Transilvania* să apară sub denumirea românească Moișa și maghiară – Majos, denumiri păstrate până în zilele noastre.

---

¹ Almas, sat în raionul Târgu-Mureș (reg. Mureș).

² Moys, sat în raionul Târgu-Mureș.

Evoluția demografică

Este cunoscut faptul că spațiul transilvănean a fost locuit din timpuri imemorabile de către o populație autohtonă formată în bazinul extra și intracarpatic, bogat în resurse naturale. După retragerea aureliană acesta a devenit leagănul de formare a populației românești peste care sute de ani s-au perindat populațiile migratoare, multe dintre ele au lăsat în urmă jaful și au plecat, altele s-au stabilit aici. Transilvania a devenit un spațiu de vânatoare ori de colonizare. Așa s-a întâmplat că aici s-au așezat populații slave, maghiare, sârbi, slovaci, ruteni, ucraineni, secui ori germani. Aproape toți și-au asumat rolul de stăpâni, populația autohtonă suportând înfeudarea și munca, ceea ce a generat multe conflicte etnice. Cea mai grea consecință a urmat Răscoalei de la Bobâlna, când ungurii, sașii și secuii au constituit „*Unio, trio nationum*”, populația românească fiind privată de drepturi, socotită ca tolerată, lipsită de drepturi până în pragul epocii moderne. Așa stând lucrurile, românii au devenit suplicari. Este cunoscut acel memoriu intitulat „*Supplex Libellus Valachorum Transilvaniae*”, prin care românii își cer drepturile egale cu ale celor trei națiuni. Așa stând lucrurile, o mare parte a populației românești s-a unit cu biserica Romei, în căutarea de drepturi, ca viță nobilă care descinde din daci și romani. Astfel, în secolul al XVIII-lea încep și activitățile de conscriere și recensare a populației pentru mai multe motive. Stăpânitorii urmăreau să-și creeze armată pentru a-i păzi pe nobili și granițele lor, iar românii căutau ca prin superioritatea numerică să își dobândească calitatea de națiune receptă alături de celelalte națiuni recunoscute.

Un astfel de recensământ se realizează între anii 1713-1724, în timpul așa zisei „*Pragmatici Sanțiuni*”, pe timpul lui Carol al VI-lea. În anul 1713 se reglementa dreptul de succesiune al Casei de Habsburg în Austria și Ungaria și în parte femeiască. Publicarea acestui recensământ s-a făcut cu ocazia sărbătorii Mileniului unguresc. Recensământul realizat pe baza conscrierilor cuprinde date privitoare la populație pe ranguri ierarhice, de la nobili la iobagi și inventar agricol.

Deducem din acest recensământ că în satul Moișa situația recensământului era următoarea:

Număr gospodării după:										
Situția de drept							Situția economică			Venit
Nobili	Cetățeni	Iobagi	Zilieri	Taxaliști	Alții	Total	Arător în câble	Fânaț pentru cosași	Vie pentru săpători	Din alte surse
-	-	16	2	-	4	22	281 2/4	145	20	

Dacă au fost înregistrate 22 de case, înmulțind această cifră cu cinci persoane de o familie, deducem că Moișa ar fi avut în anul 1724, aproximativ 110 locuitori, în majoritate iobagi -16 case (Publicată în Ștefan Meteș. *Contribuții la studiul populației din Transilvania în trecut*. Populația din județele Cojocna, Dăbâca și Turda în anii... Analele Academiei Române, Memoriile secțiunii istorice, Seria III., Tom 1941-1942. București Mon. Of. și imprimeria Statului, 1942)

O nouă conscripție este realizată în anul 1733, în timpul Episcopului Ioan Inocențiu Micu care redă populația românească unită și neunită. Tot după această metodă socotind 19 familii (incole) erau 95 de suflete. Moișa era pe atunci o unitate administrativă bine conturată, toți locuitorii erau uniți, aveau biserică și casă parohială. Proprietatea bisericii consta în patru iugăre de teren arător și cositor de șase care de fân. Preoți erau doi: popa Ioan și popa Lupu (*Șematism*, 1900, p. 471).

În deceniul cinci și șase al secolului al XVIII-lea, urmare a propagandei ortodoxe alimentată de Episcopia sârbă din Karloviț (Serbia), câmpia Transilvaniei este străbătută de mari frământări între ortodocși și greco-catolici. După multe insistențe, nemulțumiți de Conscriptia de pe timpul lui Ioan Inocențiu Micu, ortodocșii solicită a se face o nouă conscriere a românilor pe cele două religii. Pentru execuția acesteia, împărăteasa Maria Tereza îl însărcinează cu ducerea la îndeplinire pe Episcopul Unit Petru Pavel Aron. Cu mici schimbări, ea se aseamănă cu a lui Ioan Inocențiu Micu. La Moișa sunt înscrise cu acest prilej, 114 suflete, toate unite cu biserică și cu preot. Proprietățile înregistrează un intravilan, teren arabil pentru 10 câble și fânaț pentru 5 care de fân.

Desigur că această stare faptică nu i-a mulțumit pe neuniți, motiv pentru care au solicitat o nouă conscripție. Cu ducerea ei la îndeplinire, împărăteasa îl însărcinează pe generalul austriac de cavalerie Adolf Baron de Bucow. Aceasta era cu scopul vădit și mărturisit pentru ca, Curtea din Viena să fie odată corect informată asupra numărului adevărat al românilor și despre progresele unirii. Surprinzătoare rezultatele acestei conscripții, care înregistrează uniți: un preot cu opt familii și neuniți (ortodocși) un preot și 13 familii. Biserică era una singură în proprietatea uniților (Virgil Ciobanu. *Anuarul Inst. de Ist. Naț. Cluj*, 1926, p. 616-670). În final, se inversează superioritatea numerică a neuniților care reprezintă 2/3 din populație.

În perioada anilor 1784-1787 se realizează în Transilvania primul recensământ general de stat al Ungariei și Transilvaniei. Adevăratul său obiectiv era cel militar și de impozitare, motiv pentru care efectuarea lui a fost mult tergiversată. Finalizarea lui a

avut loc târziu în 1787 datorită Revoluției lui Horea. Moișa făcea parte pe atunci din județul Turda. Situația finală a recensământului se prezenta în felul următor:

Case	Familii creștini	Preoți	Țărani	Practică o meserie	Grădinari, zilieri, câștigă cu lucrul mâinii	Câți pot fi aplicați la serviciul patriei zilnic	Sexul feminin	Numărul creștinilor	Numărul total populație	Căsătorii	Celibatari și văduvi	Absenți (Principate)	Nu se știe	Fii conșcriși ai patriei
28	44	2	19	20	19	9	114	229	229	39	76	3	1	4

Principalii proprietari de pământ: C. Paulus Ladislaus și Ștefan Toldalagi.

Față de descrițiile anterioare numărul populației aproape că se dublează. (Ștefan Meteș, Contribuții...).

Evoluția populației satului Moișa între anii 1850 – 1992

Pe naționalități:

Anul	Români	Maghiari	Germani	Evrei	Țigani	Alții-Total
1850 n	352	11	-	-	2	2
1880 a	464	28	-	.	.	39+6
1880 b	464	28	-	.	.	40
1890 a	481	26	8	.	.	11
1900 a	469	32	-	.	.	-
1910 a	480	23	3	.	.	2
1920 n	387	6	-	-	.	-
1930 a	528	10	-	-	-	-
1930 n	528	6	-	-	4	4
1941 a	589	9	-	6	2	8
1941 n	589	11	-	6	2	8
1956	678	.	.	.	.	.
1966 a	678	3	-	-	-	-
1966 n	678	3	-	-	-	-
1977 n	636	-	1	-	-	-
1992 n	389	-	-	-	-	-

a = limbă maternă. Rezultate originale 9 în rubrica altele cu + înseamnă că nu pot vorbi românește.

b. rezultate corectate

n = naționalitate

După religie:

Anul	Total	Ortodocși	Romano-catolici	Reformați	Unitarieni	Izraeliți	Alții
1850	352	-	3	10	-	-	-
1857	362	-	-	21	-	-	-
1869	447	-	-	34	-	6	-
1880	464	-	6	40	-	8	-
1890	481	-	-	37	-	8	-
1900	469	-	5	22	-	5	-
1910	480	-	1	19	-	3	-
1930	528	1	-	12	1	2	-
1941	589	1	2	7	-	6	-
1992	389	218	-	-	-	-	3

La recensământul din 1930 populația satului se prezenta în felul următor:

După sex și stare civilă:

Total	Sex		Masculin					Feminin				
	M	F	Necăsătoriți	Căsătoriți	Văduvi	Divorțați	Nedeclarați	Necăsătoriți	Căsătoriți	Văduvi	Divorțați	Nedeclarați
528	268	260	146	112	10	-	-	119	113	27	1	-

După sex și grupă de vârstă:

Total	Sex		Masculin					Feminin				
	M	F	0-6 ani	7-12 ani	13-19 ani	20-64 ani	Peste 65 ani	0-6 ani	7-12 ani	13-19 ani	20-64 ani	Peste 65 ani
528	268	260	58	41	30	123	16	47	37	33	130	13

După știința de carte:

Sex	Total populație peste 7 ani	După gradul de instruire								Neștiutori de carte				
		Total		Instrucție extrașcolară	Instrucție primară	Instrucție secundară	Instrucție profesională	Instrucție universitară	Alte școli superioare	7-12 ani	13-19 ani	20-64 ani	Peste 65 ani	Vârsta nedecларată
		Cifre absolute	%											
M	210	148	66,4	-	143	2	1	1	1	62	4	7	38	13
F	213	133		-	129	4	-	-	-	80	6	3	60	11

În prezent în Moişa sunt 233 de persoane. Toată populația se află în vatra satului. Mai demult erau câteva familii stabilite în afara satului: Cocan Nicolae, Șomodi Ioan, Cătană Lazăr, apoi Cătană Vasile, Jeleru, Jeler Augustin. Nume de familii mai cunoscute: Oltean, Ceușan, Palcu, Bocicor, Oroian, Reghian, Roșca, Pop.

Lista copiilor născuți în ultimii zece ani:

Nr. Crt.	Numele copilului	Data nasterii	Domiciliul
1	Ceusan Diana-Cristina	24 XI 2006	Moisa nr. 115
2	Gligor Ioan	29 VIII 2007	Moisa nr. 39
3	Vizi Anna	3 I 2007	Moisa nr. 89
4	Vizi Larisa	1 IV 2008	Moisa nr. 89
5	Sandor Sergiu	17 V 2008	Moisa nr. 83
6	Chetan Alexandra-Daniela	11 IV 2009	Moisa nr. 181
7	Vizi Romeo	24 IV 2009	Moisa nr. 89
8	Stan Ionut-Emanuel	2 V 2009	Moisa nr. 137
9	Ceusan Denisa-Roxana	10 XI 2009	Moisa nr. 115
10	Rosca Larisa-Georgiana	12 XII 2009	Moisa nr. 106
11	Rosca Manuel	1 VIII 2011	Moisa nr. 106
12	Ceusan Simona	11 XI 2011	Moisa nr. 115
13	Sandor Florin	29 VII 2012	Moisa nr. 83
14	Ceusan Calin-Florin	4 X 2012	Moisa nr. 115
15	Chetan Paula-Teodora	2 I 2015	Moişa nr. 181
16	Farkas Liviuța- Sorina	21 V 2014	Moişa nr. 197
17	Gyira Lorand-Rareș	20 VII 2015	Moişa nr. 119
18	Niomati Ioana	21 X 2014	Moişa nr. 43
19	Popa Cristina	18 XII 2014	Moişa nr. 89
20	Vizi Robert	5 II 2016	Moişa nr. 89
21	Vizi Maria	5 II 2016	Moişa nr. 89
22	Roșca Roxana	30 I 2016	Moişa nr. 106

ÎN VÂLTOAREA MARILOR
EVENIMENTE ISTORICE

Revoluția din 1848-1849

Moișenii nu puteau fi indiferenți de frământările din anii sângeroși 1848-1849.

Intellectualii români, preoții și învățătorii, luminătorii satelor erau în legătură prin tineretul român aflat în practică la Tabla Regească din Târgu-Mureș, cu evenimentele din primăvara popoarelor din Imperiu în dorința de a subscrie la ideile de egalitate, libertate și frățietate. Primele semne erau date după izbucnirea revoluției la Viena și Budapesta prin programele contestate de români, care nu conțineau nimic privitor la folosirea limbii române, egalitatea în drepturi cu celelalte națiuni și mai ales punctul ultim din program în care ungurii cereau insistent unirea cu Ungaria a Transilvaniei. Neînțelegerilor care au urmat, măsurile de reprimare a conducătorilor români și confruntarea sângeroasă a celor două tabere. Insurgenții au trecut la numeroase atrocități asupra populației românești și a conducătorilor săi. A rămas în memoria moișenilor amintirea lui Achim Palcu, născut în anul 1882 care își amintea din familie cum că, „străbunicul său, care era clopotar la biserica din Moișa în acea încleștare din anul 1849, venind insurgenții în sat au tras clopotele în fața primejdiei. Erau trei frați urmăriți iar în fuga lor prin grădini spre pădure, unul a fost împușcat, altul a fugit la Glăjărie din care se trage neamul lor, iar altul a rămas în viață ascunzându-se în vițele de bostani”.

Nu întâmplător din aceste timpuri satele noastre s-au îmbogăți cu toponime noi, necunoscute până acum: căstăi, acăstăi, fața furcilor etc., locul de executare a revoluționarilor români.

Mișcarea Memorandistă - 1892

În anii mișcării Memorandiste, la Oficiul Parohial greco-catolic a avut loc o adunare a preoților din protopopiatul Pogăceleii care au susținut mișcarea națională prin care se solicita egalitatea în drepturi cu celelalte națiuni, situație nerezolvată încă de la Revoluția din 1849. Întrunirea deconspirată de poliția maghiară s-a soldat cu împrăștierea lor, arestarea și condamnarea inițiatorilor la ani grei de temniță.

Primul Război Mondial - 1914-1918

În luptele din Primul Război Mondial au pierit 13 moișeni pe fronturile din Galiția și România.

Unirea cea Mare din 1918

În noiembrie 1918, în întreaga Transilvanie se organizează Consiliile Naționale Române, în județe, cele cercuale și cele comunale, în vederea pregătirii Marii Adunări Naționale de la 1 Decembrie 1918, care avea să hotărască pentru totdeauna soarta Transilvaniei. La Moișa, acesta a fost constituit la 23 noiembrie, iar ca președinte a fost ales Nicolae Porav, paroh al comunei. La adunarea de constituire a participat Ariton M. Popa, protopopul greco-catolic al Reghinului. Acestea erau însărcinate și cu formarea și activitatea gărzilor naționale române. Pentru funcționarea gărzilor naționale era nevoie de bani și logistică. În aceste condiții se spune că mureșenii au pus la dispoziția acestora 6 tone de paie (Ioan Silviu Nistor, *Contribuții mureșene la Marea Unire*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1981, p. 70, 86, 128).

Pentru participarea la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia a fost ales preotul Nicolae Porav, după cum reiese din protocolul de mai jos:

1918, noiembrie [14]/27, Moișa

Protocol

luat în adunarea generală a poporului precum și a Consiliului Național Român din Moișa de Câmpie, ținută la 27 noiembrie 1918 în care cu unanimitate de voturi se alege de delegat Onoratul Nicolae Poravu preot gr.-cath. care va reprezenta comuna Moișia la marea adunare națională ce se va ține la 1 Decembrie 1918 în Alba Iulia (Bălgrad)

Moișia la 27 noiembrie 1918

Niculae Porav – președinte

1. Alexandru Conți	5. Pavel Pop	9. Ilea Șopterean
2. Teodor Oltean	6. Teodor Pop	10. Vasile Pop
3. Alexandru Roșca	7. Gavril Bocicor	11. Vasilică Bocicor

4. George Oltean   8. Petrea Roșca   + prin Teodor Pop

(1918 *la români. Unirea Transilvaniei cu România*, vol. IX, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, p. 23).

Satele aparținătoare cercului electoral Reghin între care se număra și Moișa și-a desfășurat adunarea la Reghin, sub președenția protopopului Vasile Duma, notar fiind Dumitru Antal și Sever Barbu secretar la Banca „Mureșiana” din Reghin. Din acest cerc au fost aleși un număr de nouă delegați supleanți între care și preotul Nicolae Porav din Moișa.

Grandioasa Adunare de la Alba Iulia, izvorâtă din voința democratică a națiunii române a reușit să rupă „ultima verigă din lanțul de suferințe și lupta pentru libertate națională” (Traian Bosoancă. *Mureșenii și Marea Unire*, Târgu-Mureș, Editura Ardealul, 2000).

Unirea cea Mare a deschis noi perspective poporului român, punându-se bazele statului național unitar român, unitar și independent, calea spre înavuțire, cultură și civilizație.

MONUMENTUL

Monumentul eroilor

În primăvara anului 1988 am fost la o lecție de Cerc pedagogic al învățătorilor la Școala din Ercea. Era o lecție de istorie cu titlul Participarea României la Primul Război Mondial și Unirea Transilvaniei cu România. În încheiere învățătorul a ieșit cu elevii la Monumentul de la poarta școlii, închinat celor ce s-au jertfit pentru țară. Lucrul acesta m-a impresionat, dar m-a și pus pe gânduri. Ercea, un sat mai mic decât Moișa, avea Monument și Moișa nu.

În acel timp se puneau problema desființării satelor mici, pentru a reda pământul agriculturii. Moișa, Merișor și Toldal ar fi format o singură localitate. M-am gândit că trebuie să facem un Monument al Eroilor. Măcar acela să rămână, să se vadă unde a fost satul nostru, dacă s-ar fi desființat.

Am vorbit cu primarul din acea vreme, domnul Bocicor Constantin și a zis că se interesează la județ. A venit cu următorul răspuns: Monumentele se fac numai de „Cooperativa Constructorul”, înalte de un metru și costă 15.000 de lei. Când am auzit, i-am spus că nu așa ceva ne trebuie nouă. Primarul îmi era consătean și a fost și el de acord.

Am vorbit apoi cu cumnatul meu, Vasile Vas, care făcea monumente funerare și a făcut și Monumentul Eroilor din Crăiești. Mi-a spus că la Crăiești au durat documentele și aprobarea doi ani și jumătate. Am vorbit și cu domnul Dimitrie Poptămaș, pe atunci director al Bibliotecii Județene din Tg.-Mureș. I-am spus ce am de gând să fac. Nu mi-a dat răspunsul pe loc. După un timp mi-a pus mâna pe umăr și mi-a zis: „Vasile, fă-1!” Îndemnul acesta mi-a dat curaj. Deci, eram în 1988 și nu aveam nicio aprobare, nicio formă legală.

Am făcut ședință cu consătenii și au fost de acord. S-a hotărât să se facă colectă în sat. Oamenii au contribuit cu câte 50 și 100 de lei. Moldovan Petru a dat 200 de lei, iar bătrânul Gligor Alexandru a dat 300 de lei, spunând că i-au murit doi frați în război. S-au adunat 11.500 lei. După ce cumnatul meu a terminat Monumentul de la Crăiești mi-a zis: „Vasile, acuma e momentul”. Avea cofrajul pregătit.

Au început pregătirile. A fost o problemă cu amplasarea. Apoi ne-am hotărât să fie pe dâmbul din centrul satului. Primarul a spus că nu se poate implica, dar indirect m-a sprijinit. Mi-a trimis două remorci de piatră. Am început să facem rost de ciment. Nu se găsea ciment în acel timp. Am mers cu băiatul meu de 15 ani și am stat la rând la depozit în Tg.-Mureș. Se dădea cimentul raționalizat. Băiatului nu au vrut să-i dea. A trecut pe acolo un fost elev și i-am spus ce problemă am. S-a dus unde lucra și a venit cu câțiva oameni și au stat la rând. Așa am făcut rost de ciment. S-a început construcția

și am mobilizat oamenii la lucru. Au participat, în special, cei care aveau pe cineva dispărut în cele două războaie mondiale. Lucrările au durat o săptămână. Era greu cu forța de muncă. S-a săpat pentru fundație, doi metri adâncime. S-a turnat fundația, soclul, apoi obeliscul. Dimineța eram la școală și la ora 12 mergeam la Monument, să-l ajut pe meșter. Am avut și opoziție. Directoarea școlii din acea vreme, Morariu Georgeta, m-a atenționat să am grijă. I-am spus: „Dacă pentru acest lucru voi face pușcărie o voi face împăcat.” A venit în control vicepreședintele Consiliului Popular, Moldovan Alexandru, chiar în timpul construcției. Meșterul lucra singur. A salutat, s-a uitat ce face meșterul, nu a zis nimic și a plecat. Și-a dat seama că nu e ceva rău. Cu greu s-a terminat construcția Monumentului, a cărui manoperă a costat 15.000 de lei. Diferența de 3.500 am acoperit-o eu. În anul următor am făcut trotuarul în jurul Monumentului. Trebuia împrejmuțit că îl murdăreau vitele dimineța, când așteptau ciurda. Cu greu s-a făcut și gardul. Asociația sportivă a donat pentru Monument 9000 de lei, la propunerea primarului Bocicor Constantin. Deci, costul Monumentului s-a ridicat la suma de 24.000 de lei. Eu, personal, am contribuit cu 30% din manoperă în bani și 70% în muncă. Patru familii au refuzat să contribuie. Nu știu cum s-au simțit mai târziu. La final, prim-curatorul ortodox, Palcu Lazăr, mi-a propus să pun cruce în vârful Monumentului și ne dă 5000 de lei de la Biserica ortodoxă. Aș fi fost de acord, dar în acea perioadă nu se permitea acest lucru. La scurt timp după Revoluție, constructorul Vas Vasile i-a pus crucea onorific.

Monumentul Eroilor este un obiectiv important pentru satul nostru. Cu ocazia evenimentelor istorice sau religioase prezint cu elevii scurte programe patriotice. Îngrijim Monumentul de câte ori este nevoie.

În anul 2012, Consilierul Palcu Ovidiu și Roșca Vasile au aplicat pe Monument Lista Eroilor, acoperindu-i fațada originală, fără să mă anunțe. Dacă m-ar fi întrebat, le-aș fi spus s-o amplaseze pe laturi și fața Monumentului rămânea neatinsă. Pe placa originală scria ceva ce acum nu mai apare. Era o placă din marmură albă, un text cu litere sculptate despre Eroii Neamului și anul construcției-1988.

În data de 14 octombrie 2015 a avut loc o mare acțiune patriotică la Monument, cuprinsă în programul pe țară de cinstire a Eroilor Neamului, acțiune la care a contribuit Prefectura, Garnizoana din Tg.-Mureș, Primăria Glodeni, Jandarmeria, Asociația Veteranilor din Tg.-Mureș, Școala Primară Moișa și Biserica din Moișa, sub conducerea domnului maior Sergiu Colceriu. Domnul maior a evocat eroismul ostașilor români în luptele pentru eliberarea Transilvaniei în 1944, Biserica a oficiat un parastas pentru cei dispăruți și școala a prezentat un frumos program patriotic. A fost o manifestare înălțătoare, nemaîntâlnită la Moișa, pe care moișenii nu o vor uita niciodată. Ce a umbrit manifestarea a fost că nu s-a putut oficia parastasul în comun între cele două biserici.

Monumentul eroilor din centrul satului

La Cruce. 14 octombrie 2015. Manifestare în cinstea Zilei Armatei Române

Din istoria mai recentă a satului

În anul 1959 s-a construit prima parte a școlii sub conducerea domnului director Cazan Mihail. În 1961 s-a înființat ciclul gimnazial la Moișa. În 1962 s-a înființat C.A.P.-ul în Moișa. Tot în 1962 s-a construit ce-a de-a doua parte a școlii sub conducerea domnului director Palcu Ioan. În 1968 s-a introdus curentul electric și linia de autobuz. În 1980, sub îndrumarea preotului Hodean Ioan, s-a renovat Biserica Ortodoxă. În 1988, din inițiativa și sub îndrumarea învățătorului Palcu Vasile, s-a construit Monumentul Eroilor din sat de către constructorul Vas Vasile din Tg.-Mureș.

În decembrie 1989 a avut loc așa zisa „Revoluție”, care a adus multe schimbări în țară. După mai multe „înfruntări” s-a desființat C.A.P.-ul și oamenii și-au redobândit pământul, dar fără acte. Statul comunist le-a luat forțat pământul, iar oamenii trebuie să cheltuie bani mulți pentru a-l întabula. Între 1992–1995 se introduce gazul metan iar între 1993 și 1994 s-a construit și s-au finalizat lucrările la casa parohială ortodoxă.

În 1994 a avut loc sfințirea pietrei de temelie la Biserica Greco-Catolică, de către Preasfințitul Virgil Bercea. În 1995 au început lucrările de construcție la Biserica Greco-Catolică, care au durat până în 1999.

În 1996 a avut loc prima ediție a Întâlnirii Fiilor satului Moișa, cu prilejul împlinirii a 740 de ani de la prima atestare documentară păstrată a satului.

În 1998 s-a introdus telefonía digitală „Telemobil”, o telefonie performantă pe vremea aceea, de către inginerul Daracsi Iosif din București, un nepot de-al lui Oroian Alexandru, din Pârloage-zis „Pârlogeanu”. Telefonía primea semnal prin satelit, avea centrala la școală și de acolo porneau cablurile telefonice în Moișa și în Merișor, unde convorbirile erau gratuite. Celelalte convorbiri aveau preț de mobil, care atunci era destul de scump. În Tg.-Mureș nu toți aveau aparate digitale și trebuia să schimbe poziția unui buton. Oamenii aveau convorbiri și de cincisprezece minute și îi costa foarte mult. Pentru că m-am ocupat de organizare, toată lumea mă învinuia pe mine. Cu timpul n-au mai plătit taxele și s-a ajuns la datorii foarte mari. Pentru a înlătura această firmă particulară, Romtelecom a introdus în 2003, după multe peripecții, telefonía digitală prin cablu. Dacă la Telemobil erau patruzeci de posturi de telefon, acum sunt între nouăzeci și o sută. Dar, în timp, mobilul s-a ieftinit și „Telekomul” s-a scumpit și prețurile s-au inversat.

În 1999 s-a sfințit Biserica Greco-Catolică, de către Înaltpreasfințitul Lucuian Mureșan, Mitropolitul Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică. Tot în acest an s-a renovat Biserica Ortodoxă sub îndrumarea preotului Bărăian Eugen.

În anul 2000 s-a construit și s-a sfințit Grota Sfintei Fecioare Maria, imitație după Grota de la Lurdes din Franța. Grota a fost sfințită tot de Preasfințitul Lucian Mureșan, Mitropolitul Blajului. În 2001 s-a renovat Casa parohială greco-catolică. În

2003 s-a ridicat Troița în cinstea Eroilor Neamului la Biserica Ortodoxă, donată de Moldovan Petru. În 2004 ciclul gimnazial a plecat la centrul de comună-Glodenii.

În 2006 a avut loc a doua ediție a *Întâlnirii Fiilor satului Moişa cu ocazia împlinirii a 750 de ani de la prima atestare documentară păstrată a satului*. În preajma acestei sărbători, domnul Palcu Vasile-Alexandru, fiu al satului și elev al școlii noastre, a dotat Căminul Cultural cu mese și bănci, care se folosesc la mesele organizate în această sală.

Între 2006-2008 s-a renovat interiorul școlii și s-a făcut baia interioară, prin grija domnului inginer Oroian Eugen, fiu al satului și fost elev al școlii noastre, care a sponsorizat aceste lucrări. În 2009, tot prin grija domnului Oroian Eugen, s-au instalat geamurile termopan la Biserica Greco-Catolică, lucru de mare folos pentru biserică.

În 2010, tot un fiu al satului, domnul Bocicor Iuliu, a donat Crucea de lumini, care veghează satul nostru și ziua, dar mai ales noaptea cu lumina ei puternică. Crucea de lumini a fost sfințită de Preasfințitul Vasile Bizău, episcop de Maramureș.

În 2014 s-a reparat acoperișul la Căminul Cultural. Tot în acest an, domnul Ierņuțan Pavel a donat Crucea de la intrarea de jos a Bisericii Ortodoxe.

În 2015 s-a asfaltat drumul de la Telecat până la ieșirea din Merișor, pe distanța de 1,3 kilometri. Tot în acest an, domnul Oroian Eugen a sponsorizat instalarea geamurilor termopan la cupola Bisericii Greco-Catolice.

În 2016 la Biserica Ortodoxă s-au renovat împrejuririle și s-a amenajat parcare de la poarta de sus, sub îndrumarea preotului Gârbu Mircea. Domnul Ierņuțan Pavel a sponsorizat instalarea centralei termice la Biserica Ortodoxă. S-a făcut gardul din fier la școală și trotuarul la Căminul Cultural.

La Biserica Greco-Catolică s-au renovat trotuarele din jurul bisericii și de la Grotă, prin grija preotului Becan Marin. În data de 8 septembrie, de Sfânta Marie Mică, a avut loc Pelerinajul la Grota Sfintei Fecioare, cu participarea Preasfințitului Claudiu, Episcop de Blaj.

S-a renovat acoperișul Căminului cultural.

La 2 octombrie 2016 are loc cea de-a treia ediție a Întâlnirii Fiilor Satului Moişa cu prilejul împlinirii a 760 de ani de la prima atestare documentară scrisă păstrată a satului.

CREDINȚA

Biserica

Unirea cu Biserica Romei a însemnat piatra de temelie a emancipării românilor din Transilvania. Proces îndelungat de conștiință, început sub episcopul Teofil în anul 1698 se desfășura cu multă greutate. Intențiile sale au fost continuate de episcopul Atanasie. Trebuiau căpătuite două situații care țineau de condiția românilor: stăvilirea propagandei calvine din ce în ce mai acerbă, spre care înclinau tot mai mulți români în urma promisiunilor de reformare a bisericii, iar apoi condiția preoților supuși la tot felul de obligații în condițiile în care națiunea română nu era una receptă, până la urmă declarându-se ne receptă și credința ortodoxă prin măsurile luate de Dieta de la Turda.

În aceste condiții singura cale a emancipării prin curmarea stării de toleranță era unirea cu Biserica Romei care oferea atât preoților cât și mirenilor alte condiții de viață. Cele două diplome leopoldine confirmau acest lucru, dându-ne garanții și speranțe. Până la urmă după multe tratative, întâlniri cu preoții și creștinii, numărul adeptilor s-a înmulțit.

Actul Unirii cu Biserica Romei a fost parafat de către 38 de protopopi sub semnătură, întărită cu pecete. Pentru Moișa care pe timpul acela (1700) avea parohie și-a dat acordul protopopul din Râciu, reprezentant al protopopiatului din care făcea parte. Deducem această apartenență la protopopiatul din Râciu din Conscriptia lui Ioan Inocențiu Micu.

Reiese din aceasta că la Moișa exista în anul 1733 o biserică care funcționa cu doi preoți, Ioan și Lupu. Alte evenimente sunt greu de identificat. Ne dăm seama că pe timpul neînțelegerilor religioase ațâțate de Visarion Serai, Sofronie de la Cioara, Nicolae Oprea s.a., care aveau ca ucenic pe așa zisul Popa Tunsu, adică Molnar de Sad, prezent la Pogăceaua și prin alte localități ale acestor locuri, au influențat puternic situația uniților. Așa se întâmplă că la Moișa, în urma conscrierii familiilor și a confesiunii acestora, înregistrează 13 familii de neuniți cu preot dar fără biserică, deoarece aceasta a rămas în posesia celor 8 familii de uniți, care aveau și ei un preot. Acest lucru se întâmpla doar la 30 de ani de când s-au declarat cu toții uniți. Faptul că la scurt timp când se efectuează primul recensământ oficial în anul 1784/1787, din nou moșenii se declară uniți, înseamnă că au revenit la credința greco-catolică. Ortodocșii nu figurează în Moișa nici în Conscriptia lui Dosa din 1805, care este a ortodocșilor, și nici în cele ulterioare de stat până la interzicerea cultului greco-catolic în anul 1948.

Multă vreme nu mai știm nimic despre preoții din Moișa. Din Șematismul istoric de la 1900 aflăm că aici erau 254 de suflete și aveau preot pe Elie Varhegyi. Despre acesta aflăm că s-a născut în 1805 și că a făcut studii teologice la Blaj între anii 1826-1829. A fost hirotonit în anul 1831 după care a fost numit în Sântandrei (jud. Mureș), de unde este mutat la Chinari (jud. Mureș). El figurează în Șematismul din 1842 ca preot în Sântandrei, iar în 1865 îl găsim la Moișa (Șematism, 1865), la Chinari în 1876 (Șematism, 1876). În Șematismele pe anii 1871, 1876 și 1880, preot în Moișa era Ioan

Varhegyi, fiul lui Elie, născut în Moișa în 1839, care după trei clase gimnaziale face studii teologice (Seminarul de la Blaj, 1862–1864), după care se hirotonește și este numit în Moișa unde îl găsim în anul 1880 (*Șematism*, 1880), 1896 (*Șematism*, 1896). Timp de mai mulți ani, din 1897 și până la numirea preotului Nicolae Porav, parohia a fost administrată de Valeriu Anghel, originar din Sânbenedic, seminarist, preot în Lechincioara, și Augustin Aldea, originar din Cucerdea, preot la Bozed. Urmează apoi lunga păstorire a preotului Nicolae Porav, născut la 2 februarie 1866 în localitatea Crăiești, județul Mureș, absolvent al Gimnaziului din Blaj, 1890-1894, hirotonit la 29 august 1897, iar apoi numit preot în Moișa unde va funcționa până în anul 1932.

Preotului Nicolae Porav îi urmează Grigore Friciu, născut în Socolul de Câmpie la 11 octombrie 1909. El funcționează aici până în anul 1938 când este chemat la Blaj. În locul său este numit Dumitru Poptămaș din Râciu-Nima care funcționează până în anul 1948, când cultul greco-catolic este confiscat de comuniști. Cu toate acestea el a continuat să rămână preot în clandestinitate până în anul 2003, când se stinge din viață la vârsta de 95 de ani. În activitatea sa a mai fost susținut tot în clandestinitate de preoții Ioan Conțiu și Grigore Dogaru. Din decembrie 1990, cultul greco-catolic a devenit din nou liber, funcționând ca ajutor al preotului Grigore Dogaru.

Biserica de lemn

În conformitate cu documentele existente, biserica de lemn, acum monument istoric și de artă tradițională, a fost construit în anul 1752. Nu știm ce s-a întâmplat cu biserica existentă pe timpul lui Ioan Inocențiu Micu menționată în conscripția sa. Biserica a purtat hramul Sfinților Arhangheli Mihail și Gavril. Devenind neîncăpătoare, în anul 1921, biserica a suferit anumite modificări, prin amplificarea părții de vest. O inscripție situată deasupra intrării indică data construirii „1921. VIII. 12”, iar pe stâlpul de la ușa diaconească din partea dreaptă se află însemnarea: „Curator prim Oltean Petru, Somogyi Oszkar – maistru. Dulgărit so făcut anul 1921 VII – 30.” Conducătorul arhitect Eugen Man a stat de vorbă cu sătenii care i-ar fi relatat că biserica avea o fundație de butuci de lemn și piatră de lut. Pereții erau confecționați din bârne de lemn de brad căptușiți în interior cu scândură, turnul era din scândură rostuită, iar învelitoarea din șindrilă. Tot el primește informații de la Ioan Roșca, fost crâșnic al bisericii cum că, edificiul era cu circa 2-3 m mai mic în lungime și 1 m lățime. La reconstruire s-a folosit materialul vechiului edificiu aflat pe același loc. Urmele reînnoirii le putem observa pe bolta pronaosului, căptușit cu scânduri în lățime de 20-35 cm, ce mai au rămășițe ale picturii avute, cuprinzând fragmente de scene biblice, pe când completările sunt din scândură mai îngustă, de 17-20 cm, rindeluită și fără pictură.

*Biserica de lemn „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil” din Moiša,
comuna Glodeni, județul Mureș*

Troița eroilor, sfințită în 2003

*Crucea sculptată, sfințită în 2014, de la intrarea de jos
la Biserica Ortodoxă*

*Biserica greco-catolică din Moişa
Foto: Alexandru Petărlecean, www.bru.ro.*

Eugen Man este acela care face o analiză a edificiului, deducând că partea originară o formează nava pe o lungime de 7,20 m și absida decroșată în cinci laturi, confecționată din bârne în grosime de 15 cm și o lățime de 18,25 cm, lungimea lor fiind de 3 și 7 m sub ferestre și de 2,15 m între deschizături. În prezent, constată el, că biserica are o navă de 10,45 m și o lățime de 6,30 m, spațiul cuprinzând pronaosul (3,85 m) și naosul (6,20) spre est aflându-se absida pentagonală cu o lungime de 30,50 m, ale cărui laturi de la sud spre nord cu lungimi de câte 20 m. Spre vest se află pridvorul închis, în lungime de 2,40 m, care are deasupra clopotnița înaltă de 10,10 m precum și adăpostul (marchiza) intrării de pe latura vestică. Interiorul, mai spune el este acoperit potrivit sistemelor întâlnite până acuma: bolta semicilindrică, care nu mai are traseul original, ci acela în segment de arc, iar între scândurile noi sunt intercalate cele vechi, așezate haotic, întrucât pictura nu mai este perceptibilă.

Tot el ne mărturisește că, în anul 1980, o echipă din Hodac condusă de meșterul Toderan Nicolae efectuează importante lucrări de consolidare și renovare a bisericii. Cu acest prilej a fost reînnoită temelia din piatră de râu îmbinată cu ciment pentru a proteja partea lemnoasă de umezeală și pentru stabilitatea edificiului. Țigla a fost înlocuită cu șindrilă așa cum a fost inițial, rămânând doar turnul la învelitoarea din tablă aplicată în anul 1963. Pe pereții din vest se mai observă și acum urmele de pictură din secolul al XVIII-lea a lui Toader Zugravu, tot așa cum au mai rămas câteva icoane pe lemn și pe sticlă.

Vechea biserică, care acum este în folosința ortodocșilor, rămâne un edificiu semeț pentru timpurile în care a fost edificat, are căldura tradiției și a permanenței creștine în Moișa, este bine întreținut și apreciat de către ambele culte existente acum, ortodox și greco-catolic. Tot ca dovadă a perenității îi servesc și cele câteva tipărituri vechi, aflate în custodie la protopopiatul din Târgu-Mureș: *Kiriadromionul* de la Alba Iulia, tipărit la anul 1699 de către ucenicul tipograf al lui Antim Ivireanu, pe timpul lui Constantin Brâncoveanu și *Triodul* de Râmnic din 1735, important și pentru o însemnare în care se spune că „Această carte ce se chiamă Triod l-am cumpărat eu Chiril din Cuiejdu cu 10 măriași și l-am luat de la Onu Grecului din Očnița... și la cumpăratul acestei sfinte cărți s-au băut adălmaș șase cupe de vin cu popa Grigoraș și cu Dumitru diacul din Ocna. Și era văleat 7245, iar cel mic umbla 1736, în luna lui septembrie 2 zile. Și am scris eu Ștefan dascăl mare din Moldova când am fost la Očnița” (Biserici de lemn, p. 220).

Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică

Poporul român a devenit creștin prin formarea sa ca popor. Românii primelor veacuri au fost creștini de origine latină.

Se știe că până la 1054 a existat o singură biserică. Încercări de scindare au mai fost prin 800 și ceva. Prin separarea bisericii, poporul român, geografic vorbind, a ajuns în zona răsăriteană, deci în sfera ortodoxă. Așa a devenit poporul român ortodox. Încercări de unire cu Roma au fost pe la 1400 și ceva, dar nu s-a reușit. De altfel și Ștefan cel Mare avea strânse legături cu papalitatea, dar din cauza intereselor politice pe plan european a avut greutate în acest sens. La 1700, pentru a-și câștiga anumite drepturi, românii din Transilvania aveau două posibilități: să treacă la calvini sau la catolici. Cum spunea un mare înaintaș: „Din două rele au ales răul cel mai mic”, adică au ales religia catolică-Unirea cu Roma, de unde ne-am rupt în 1054, fără voia noastră. Românii au pus o condiție la Unirea cu Roma – aceea de a-și păstra ritul și toate obiceiurile împământenite sute de ani. Acest lucru s-a aprobat și așa am devenit „Biserica Română Unită cu Roma”, Greco-Catolică.

Familia noastră a fost greco-catolică tot timpul. Biserica era interzisă din 1948, când, din ordinul lui Stalin, statul român a interzis confesiunea greco-catolică și aceasta a trecut în clandestinitate. Părintele Poptămaș a fost oprit să mai între în biserică și a fost silit să evacueze Casa parohială, împreună cu preoteasa și cei șapte copii pe care îi avea până atunci. Credinciosul Ceușan Iuliu și-a pus casa formată din două camere la dispoziția preotului, familia lui retrăgându-se în bucătăria de vară. Au fost arestați toți episcopii și mulți preoți și credincioși. Părintele Dogaru Grigore a fost dus „la canal” un an de zile.

Prima mea amintire despre biserică în clandestinitate este că ne-am dus într-o seară, pe întuneric în casa mătușii Anișuța (Oltean Ana). Erau mulți oameni. Se vorbea în șoaptă și pe afară. Geamurile erau camuflate, era aprinsă numai lumânarea. A venit părintele Poptămaș pe ascuns, peste deal. În acea perioadă preoții erau foarte urmăriți de miliție, de securitate și de oamenii lor, care trăiau printre noi. Și în satul nostru erau turnători care, în general, se cunoșteau.

Mare parte din consătenii noștri nu au trecut la ortodoxie în 1948. Preotul Poptămaș, care era parohul nostru până în 1948, a mai stat în Moișa până în 1958. Noaptea, pe ascuns, săvârșea Sfânta liturghie în diferite case din sat. De obicei la Oltean Ana, dar și la alte case.

Când se făcea liturghia la Bocicor Augustin din jos, mama și alții mergeau pe sub Coasta Chețanului și pe râț, pentru a nu fi văzuți de nimeni. În sat mai veneau ocazional și preotul Conțiu Ioan, care era de loc din Moișa și părintele Dogaru Grigore, care avea socri din Moișa. Ei veneau, chipurile, la rude. Seara se anunțau oamenii și noaptea se săvârșea Sfânta Liturghie. La început, când urmărirea era mai intensă, părintele Poptămaș nu prea putea ieși de acasă. Părintele Conțiu, care era urmărit, a fugit din parohia sa, Milășel și s-a ascuns la Moișa. Ziua stătea ascuns în pădurea Titinișa, iar noaptea putea activa ca preot.

Într-o dimineață, deghizat, cu căciula pe cap și cu furca pe umăr, mergea pe râț spre pădure și s-a întâlnit cu milițienii. S-au salutat reciproc și și-au văzut fiecare de drumul lui. Milițienii veneau să-l caute. Nu și-au închipuit că țăranul acela poate fi preotul pe care-l căutau. Preotul lucra în via de lângă pădurea Titinișa. Când îi era foame își punea pe cap o pălărie de paie femeiască. Era semnalul pentru cei care-l cunoșteau și cineva îi ducea de mâncare. Așa a stat ascuns preotul Conțiu Ioan cam doi ani la Moișa.

Odată, de Înviere, s-a săvârșit Liturghia în vârful pădurii din sus de sat. Masa pentru Altar a dus-o unchiul meu, Palcu Ioan, frate cu tata. Preot a fost părintele Poptămaș. Altă dată s-a săvârșit Liturghia în casa părinților mei. Deodată a intrat în casă o persoană de-a securității, un moișan care era colaborator. Lumina era stinsă. Toți dormeau, înafară de mama, care legăna pe unul din frații mei. De fapt părintele Poptămaș a intrat în cămară și acolo nu a căutat. Paza de afară a fost vigilentă și a anunțat la timp. Oamenii au plecat prin grădină.

Părintele Conțiu săvârșea Liturghia, de obicei, la Suci Alexandru seara și la Conțiu Alexandru dimineața. Când ne-am căsătorit, cu soția Terezia Conțiu, în 1974, am fost cununați de preotul Conțiu Ioan în casa socrilor mei, Conțiu Alexandru și

Floarea. Nași ne-au fost Bocicor Constantin și Ana. Copiii noștri, Marius și Ovidiu, au fost botezați la noi în casă, noaptea, de părintele Conțiu Ioan. Ca să-l chemăm la botez îi dădeam telefon și-l anunțam că ni s-a născut un copil. Era așa strictete că la cununia noastră nu au participat nici părinții mei, cu toate că erau la 1,5 km distanță.

Mai târziu, pentru că nu puteam participa la Liturghie, fiind învățător și soția educatoare, i-am propus părintelui Conțiu, care era frate cu socrul meu, și de care mă lega o adevărată prietenie, să facă Liturghia la noi în casă, anume pentru familia noastră și după ce ies de la școală îl duc acasă la Crăiești, cam 50 km dus-întors. Părintele a acceptat și a făcut așa cum am propus cam 5 ani la rând. Venea la Moișa cam de 6–7 ori pe an.

În Moișa erau mai mulți colaboratori. Într-o noapte, cam prin 1985, părintele Dogaru săvârșea Sfânta Liturghie în casa lui Chețan Ioan. „Cineva” a dat telefon la miliție. Milițianul s-a prezentat cu bascula de piatră. Atunci nu prea erau mașini mici. Bascula suna tare și cei care erau de pază și-au dat seama de ce vine mașina la acea oră. Părintele a plecat la altă casă. Milițianul a intrat în casă și a căutat ca un disperat. „Tuna și fulgera”. A scotocit și în dulapuri. Urla ca un disperat că nu-l găsește pe preot. Se știe cine a anunțat miliția. Acum este decedat. Atunci era un singur telefon în sat. De atunci, Mitropolitul Alexandru Todea a decis să se facă Liturghiile numai ziua.

Tatăl meu a murit în anul 1985. Înainte, i-a spus fratelui meu, Ovidiu că ar vrea să fie înmormântat cu preot greco-catolic. În acel timp era un lucru imposibil. Fratele i-a promis că așa va face. El era în legătură cu Preasfințitul Alexandru Todea. Eram nouă frați și nu ne-am putut înțelege în acest sens. Din familie cinci lucram în învățământ: trei frați, soția și o cumnată. Fratele mi-a zis că se duce la Reghin. Eu nu l-am întreat de ce. S-a întors spre seară cu Mitropolitul. A fost o surpriză foarte mare. Vestea s-a transmis ca fulgerul. S-a adunat lume foarte multă. La început ne-a fost frică și am închis ușile și geamurile. Mitropolitul, un om de o statură impunătoare, a spus să deschidem ușile. Era un om neînfricat. A făcut șaisprezece ani și jumătate de pușcărie, pentru că nu și-a lăsat credința greco-catolică. Rugăciunea prohodului s-a desfășurat în liniște. Nu ne mai era frică. După ce s-a terminat, pe la ora zece seara, a început fierberea în sat. Fuga la preotul ortodox, telefoane la securitate. Dimineața, preotul ortodox s-a deplasat la Protopopiat la Tg.-Mureș. Omul securității era prezent. Preotul le-a prezentat situația. Dacă cimitirul ar fi fost întabulat pe ortodocși, nu ne-ar fi lăsat să-l înmormântăm pe tata în cimitir. I-au spus preotului să facă ce vrea.

Pe la amiază m-am dus la preot să vină la înmormântare. Lumea era adunată la poartă și preot nu aveam. Preotul, cu care eram prieten, mi-a reproșat de ce am permis să vină Mitropolitul. I-am răspuns că suntem nouă frați și nu puteam decide eu. Mi-au dat lacrimile. Nu-l puteam înmormânta pe tata. Apoi preotul a spus că vine. Ajungând la Moișa, a intrat în vecini la primcuratorul Barna Vasile și curatorii i-au cerut să nu vină la înmormântare. Preotul le-a spus ferm că de aceea a venit ca să facă înmormântarea.

După înmormântare a început teama, frica de ce va urma. După câteva zile a venit milițianul Gorcea și mi-a luat o declarație despre ce s-a întâmplat în seara premergătoare înmormântării. Fratele meu l-a anunțat pe Mitropolit, care i-a spus să

stăm liniștiți că va interveni, la nevoie, la ministrul cultelor. La ședința de familie, nu toți frații au fost de acord să vină Mitropolitul. Eu am spus că la înmormântarea tatălui meu mă duc oricum, chiar de mă împușcă a doua zi. Mai târziu mi-a fost frică de ce am zis.

În urma declarației nu s-a întâmplat nimic. Statul român și-a dat seama că nu greco-catolicii sunt dușmanii poporului. După acest eveniment, Mitropolitul a mai fost în Moișa încă la două înmormântări. Situația s-a mai destins puțin.

După revoluție biserica greco-catolică a fost pusă în libertate, dar nu i s-a dat nimic din ce a avut. Am cerut să folosim alternativ „biserica noastră”, dar nu ni s-a permis. Am cerut jumătate din grădina casei parohiale, să ne facem și noi casă parohială, dar nu ni s-a dat. Am fost în proces cu Biserica Ortodoxă din Moișa și nu am obținut nimic. Așa e legea în România.

După 1989 am ținut Liturghiile în casa lui Ioan Chețan. Apoi, părintele Dogaru a amenajat casa socrilor dumnealui și am folosit-o de capelă. După „revoluție” a oficiat Liturgia și părintele Poptămaș, până i-a permis sănătatea, apoi părintele Comes Ovidiu, părintele Fărcaș Ioan vreo 3 ani și ocazional și alții. Menționez că părintele Dogaru oficia Liturgia și la Tg.-Mureș, în cartierul Unirii.

În octombrie 1994 s-a sfințit piatra de temelie a Bisericii Greco-Catolice din Moișa, în aceeași curte cu capela, pe locul donat bisericii noastre de familia preotului Dogaru, Episcop: Preasfințitul Virgil Bercea. Construcția a început în septembrie 1995. În 1996 s-a oficiat Slujba de Înviere sub cerul liber, pe fundația de beton a bisericii noastre. Construcția, finisajele și pictura au durat până la sfârșitul anului 1998. Mastru constructor a fost Vasile Vas din Tg.-Mureș. Zidarii au fost: Roșca Alexandru-primcuratorul, Bocicor Ioan-cantorul și Câmpean Teodor, toți din Moișa. Credincioșii au contribuit cu munca necalificată. Trebuie menționat că toți au depus mult suflet la ridicarea bisericii, dar primcuratorul Roșca Alexandru nu a lipsit nicio zi cât a durat construirea bisericii și a Grotei Sfintei Fecioare Maria. Pictura a fost realizată de ginerele păritelui Dogaru Grigore, Muste Valentin, pictor din Baia Mare. Clopotul mare a fost donat de părintele Dogaru și de Oltean Constantin din Tg.-Mureș, fiu al satului, iar clopotul mic a fost donat de Oltean Teodor din Tg.-Mureș, fiu al satului și frate cu Constantin Oltean.

În 1998 a fost numit preot în parohia noastră Șipoș Mugurel, dar părintele Dogaru nu a abandonat parohia și și-a continuat munca începută.

Finanțarea a început cu o sumă de 3,5 milioane, obținută de la Blaj de fratele meu, Palcu Ovidiu, bani care prin 1995 însemnau o sumă frumoasă. Părintele Dogaru a obținut fonduri din Germania și din Statele Unite ale Americii. Sfințirea s-a făcut în anul 1999 de Înaltpreasfințitul Mitropolit Lucian Mureșan.

În anul 2000 s-a construit Grota Sfintei Fecioare Maria, imitație după Grota Sfintei Fecioare de la Lurdes din Franța. Ctitorul Grotei a fost părintele Dogaru Grigore, iar statuia Sfintei Fecioare a fost donată de doamna preteasă Dogaru Letiția. Constructorul Grotei a fost Vasile Roșca, din Ceuașul de Câmpie, fiu al satului nostru. Grota a fost sfințită tot de Înaltpreasfințitul Lucian Mureșan. La propunerea părintelui Dogaru, în același an, s-a instituit Pelerinajul la Grota Sfintei Fecioare Maria cu

participarea Înaltpreasfințitului Lucian Mureșan, Mitropolit al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică.

Prin 2000-2001 s-a renovat Casa parohială Greco-Catolică și s-au făcut și alte îmbunătățiri, s-a amenajat baia, s-a introdus apa, prin cădere. La Casa parohială am avut un rol important și în alegerea casei și pe timpul renovării. Preotul nu locuia în sat în timpul lucrărilor de renovare. S-a construit bucătăria și la etaj două dormitoare. Din pivniță s-a făcut scurgere. Casă mai bună nu era. Preotul Șipoș Mugurel a vrut alte locații, dar eu nu am fost de acord. Până la urmă mi-au dat dreptate amândoi: și preotul și preoteasa. În anul 2011 a venit preotul Becan Marin, care păstorește parohia și în prezent.

Biserica Ortodoxă din Moișa

În 1948, ca urmare a interzicerii Bisericii Greco-Catolice, de către statul comunist, a luat ființă Biserica ortodoxă. La început a avut foarte puțini credincioși. Cu timpul, pierzându-și speranța, au început să treacă mai mulți. La recensământul din 1992, ortodocșii erau cu optsprezece mai mulți decât greco-catolicii. Astăzi sunt nouăzeci de greco-catolici și o sută patruzeci de ortodocși. La început s-au perindat mai mulți preoți ortodocși pe la parohia din Moișa, unii stând câteva luni sau un an, doi. Aceștia au fost: Victor I. Runcanu, Ioan Filip, Ieronim Rohan. Între 1948 și 1955 au săvârșit Sfintele Taine preoți din alte parohii: Gheorghe I. Antonescu din Băla-1952; Iuliu Cioba din Breaza-1952; Fărcaș Victor-Hobie-1952, Gheorghe Laurențiu din Merișor-1953; Viorel Ghibuțiu din Voiniceni-1953–1954, Florintin Teodor din Poarta-1954. În 1955 parohia Moișa se unește cu parohia Merișor cu filia Păingeni. Preotul Laurențiu Gheorghe din Merișor a devenit paroh la parohia Moișa cu filiile Merișor și Păingeni. În 1958 preot paroh a fost Ioan Opriș. Între 1959 și 1969 a fost preotul Dumitru Marinescu. Între 1970 și 1971-Teodor Crișan din Bozed. Din septembrie 1971 până în 1974-Dumitru Rusu din Chirileu, apoi timp de un an – tot Teodor Crișan. La 1 iulie 1975 este numit preot paroh Hodean Ioan, care a păstorit până în 1987, când a decedat, la vârsta de 39 de ani. Din 1987 a venit preotul Bătinaș Luca, care a păstorit la Moișa până în 1993, când parohia Moișa a devenit de sine stătătoare, pentru a avea preot în fiecare duminică și sărbătoare. Până în anul 1994 au păstorit mai mulți preoți, printre care și protopopul Gheorghe Șincan din Tg.-Mureș. În toamna anului 1994 a venit ca preot Bărăian Eugen care a păstorit până în anul 2007. Între anii 2007–2014 a fost preotul Vasiu Daniel, iar în anul 2014 a venit părintele Gârbu Claudiu-Mircea, care este și în prezent.

ÎNVĂȚĂMÂNTUL

Școala

Școala a fost dintotdeauna factorul care a dus societatea înainte. În condițiile în care românii din Transilvania nu erau recunoscuți ca populație egală cu celelalte națiuni, unguri, sași și secui, fiind menținuți în stare de iobăgie, era firesc că națiunea română nu putea evolua firesc alături de celelalte. Acesta era motivul pentru care nu s-a putut vorbi multă vreme de un sistem organizat, nebucurându-se nici cel puțin preoții de drepturi. Spiritul iozefin, marea deschidere a luminilor după Unirea cu Biserica Romei a creat posibilitatea de a avea acces la învățătură. Asumarea procesului de instrucție și educație i-a revenit bisericii. Despre primele școli din Transilvania s-a vorbit pentru prima dată într-o conscripție din anul 1750. Un mare avânt este înregistrat pe timpul lui Gheorghe Șincai, care, după ce urmează „*Propaganda Fide*” la Roma, se oprește o bună perioadă de timp la Viena, cu învoirea Palatinului pentru a se specializa în problemele educației. Așa se întâmplă că el devine inspectorul școlilor românești, elaborează numeroase manuale școlare și înființează 300 de școli românești.

Despre învățământ școlar românesc la Moișa, prima mențiune o găsim la Nicolae Albu, care în a sa *Istorie a școlilor românești din Transilvania* (1971), găsim localitatea Moișa menționată în Circulara nr. 380/1859, pe care el a găsit-o în Arhivele Statului din Blaj, care a fost trimisă și la Moișa. Actul emis de locotenența cezaro-crăiască era de fapt un normativ care reglementa desfășurarea învățământului și obligativitatea sa, limitată în denumire, ani de studiu și manuale, o problemă lăsată pe seama preoților. În ea se arăta că... „*avându-se pre multe locuri lipsă de cărți de școală pentru pruncii de la școlile triviale, mai ales care sunt la mare depărtare de la Blaj, așa cât că nici nu au de unde să cumpere cărți de aproape, nici se pot afla totdeauna în destulă măsură legate și gata la tipografia de-aici; deci ca să putem face față acestor scăderi, deși cu greutate, te încredințăm ca să dispui ca parohii fiecărei comune din tractu-ți, unde este școală, din vreme să arate frăției tale suma și numele cărților scolastice de care vor avea lipsă pruncii pe anul viitor; totodată să trimită și prețul lor din lada bisericii, adică pentru abecedare românești legate 18 cr, iar pentru catechisme 76 cr. Listele și banii îi vei trimite la oficiul diecezan de aici până la capătul lunii august ca să se poată prepara atâtea exemplare câte se vor avea lipsă”.* Tot în acea circulară se mai cerea o „*autentică conscripțiune a tuturor școlilor populare și a docenților*”.

Aflăm din șematismele de mai târziu că la Moișa exista o școală de lemn, elevi și docente (învățător), după cum urmează:

- 1871 – cantor și docente Alexandru Graur;
- 1876 – pe timpul preotului Ioan Varhegyi erau 50 de elevi, iar docente era Basiliu Drăganu;

- 1880 – erau 6 școlari, iar docente era Augustin Mera;
- 1886 – numărul școlarii crește vertiginos: 51 de feciori și 44 de fete. Cantor și docente era Zaharia Șopterean;
- 1900 – numărul școlarii atinge cea mai mare cifră, 102 elevi, feciori erau 53 și fete 49;
- 1906 – numărul școlarii scade vertiginos, acest lucru probabil și pentru restricțiile impuse de Legea Apponyi. Docente era tot Zaharia Șopterean;
- 1932 – sunt înregistrați 75 de elevi, dată la care învățământul confesional era deja preluat de către școlile de stat. Acest lucru se petrece când învățător este Matei Radovici, căruia îi datorăm modernizarea învățământului din Moișa și construcția unei noi școli.

Școala de stat

*„Educația este un fapt social și individual în același timp.
Este ceva care se întâmplă în jurul nostru și în același timp se întâmplă cu noi.
De la naștere și până la moarte, fiecare dintre noi este spectatorul
și autorul acestui fapt.”*

C. NARLY

Mai târziu, prin 1925, școala a funcționat în clădirea Căminului Cultural, în două schimburi, având un singur învățător la 7 clase. După 1944 școala a funcționat cu 4 clase. Crescând numărul de copii, cursurile s-au desfășurat și în clădirea Casei Parohiale. Copiii urmau clasele V-VII în satul Merișor, mergând pe jos, zilnic, câte 5-7 km dus-întors.

Actuala clădire a școlii a fost construită în anul 1959, la început cu două săli de clasă. În 1962 s-au mai construit încă două săli. În 1961 s-a înființat ciclul gimnazial, cu clasele V-VIII. Cursurile se desfășurau în două schimburi – ciclul primar dimineața, iar ciclul gimnazial după masa. Aceasta până în 1980, apoi s-au inversat.

Din 1975, ciclul gimnazial din Merișor s-a mutat la Moișa. Erau clase de 25-30 de elevi. Școala avea 12 cadre didactice: 7 profesori, 3 învățători și două educatoare. Toate cadrele didactice erau calificate. Reducându-se numărul de copii, din 1990 ciclul primar a funcționat cu 4 clase simultan, având un post de învățător. Și ciclul gimnazial a funcționat cu clase simultane. Din 2004, ciclul gimnazial a plecat la centrul de comună, iar ciclul primar a devenit structură a Școlii Generale Glodeni.

În clădirea școlii funcționează și Grădinița, care a fost înființată în anul 1960. Între 1975 și 1980 grădinița a avut două posturi, cu peste 50 de copii. De 3 ani aceasta are cursurile alternativ cu satul Merișor, având un post de educatoare în ambele sate.

Misiune și obiective

În școala noastră sunt cuprinși toți copiii de pe raza satului Moișa. Școala oferă copiilor posibilitatea să achiziționeze și să-și dezvolte competențele de bază necesare.

Personalul didactic

Cadrele didactice muncesc cu dăruire ca fiecare elev să dobândească cunoștințele necesare pentru a-și croi un drum în viață, să devină oameni buni, muncitori de nădejde, buni patrioți. Unii elevi au devenit ingineri, medici, farmaciști, profesori, asistenți tehnicieni, muncitori. Printre cele mai cunoscute cadre didactice au fost:

Învățătorii: Radovici Matei (1924–1950); Cazan Mihail (1952–1960).

Profesorii: Palcu Ioan (1961–1997)-localnic; Palcu Maria (1957–1995) localnică.

Banciu Maria (1967–1979); Petru – Branzeiu Maria (1973–1989).

Puia Carol (1971–1972; 1976–1989); Mathe Szabolcs (1972–1986).

Morariu Georgeta (1979–1990).

Învățător-Profesor: Palcu Vasile (1974–și în prezent)- localnic.

Educatoare: Palcu Aurelia-Terezia (1972–2011)- localnică.

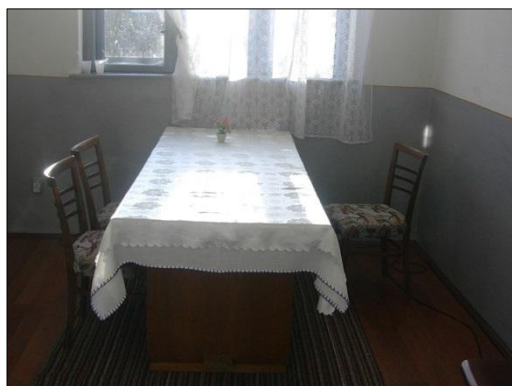
Moișa, 31 mai 1978, cls. a III-a, învățător Vasile Palcu

Sala de clasă

Grădinița

Sala profesorală

Sală cu altă destinație

Grup sanitar

Sala de sport

Din 1990 ciclul primar funcționează cu patru clase simultan, având un post de învățător. Din cauza reducerii numărului de copii, de la 1 septembrie 2004, școala funcționează numai cu ciclul primar, iar grădinița două sau trei zile pe săptămână. Ciclul gimnazial își desfășoară activitatea la centru de comună.

Dotări

Școala noastră are curent electric din 1968, gaz metan din 1996, grup sanitar interior din 2006, apă - hidrofor, telefon, internet. În interior școala este renovată: parchet laminat, gresie, faianță- un mediu ambient plăcut ce oferă condiții foarte bune pentru desfășurarea procesului instructiv-educativ. Clădirea școlii are: o sală de clasă, o sală de grădiniță, sală de sport, amenajată dintr-o sală de clasă, grup sanitar modern, o sală pentru alte manifestări, minibibliotecă, un culoar de 13/3 m. În cea mai mare parte sumele folosite au fost obținute din sponsorizare: ing. Oroian Eugen, fiu al satului, fost elev al școlii noastre.

Oferta de cursuri opționale a școlii

- „Limba engleză”
- „Prietenul meu, calculatorul”
- „Educație rutieră”
- „Micul creștin”
- „Educație pentru sănătate”
- „În lumea poveștilor”
- „Matematica distractivă”

Activitățile extracurriculare

Activitățile extracurriculare dau elevilor prilejul să-și îmbogățească cunoștințele, să participe la diferite activități atractive, în școală sau în afara ei, la care elevii participă cu multă plăcere: excursii, drumeții, filme, spectacole, manifestări cu diferite ocazii istorice sau religioase.

Tematica activităților extracurriculare:

- Festivitatea de deschidere a anului școlar;
- Drumeție în împrejurimi;

- Vizită la Monumentul Eroilor ;
- Ziua Națională a României;
- Colinde, colinde;
- Eminescu-poetul nepereche;
- Hai să dăm mână cu mână! ;
- Hai, copii, pe deal în sus-săniuș;
- De ziua mamei;
- Cristos a înviat! ;
- O, vino mai cu soare-drumeție;
- Ziua copilului;
- Rămas bun, școală dragă!

„Școala este a doua noastră casă!”

Veniți să o vizitați!

Vasile PALCU

„Nu legea, nu regulamentul, nu cartea, ministrul, inspectorul sau revizorul fac școala, ci o faci tu, învățătorule, care zilnic te sui la catedră”!
Simion MEHEDIŢI

S-a născut în 17 noiembrie 1951 în satul Moișa, localitate atestată documentar în 1256 – cea mai veche localitate din împrejurimi.

Copilăria a petrecut-o în satul natal. Școala generală a urmat-o tot în satul natal.

În 1966 a intrat la Liceul Pedagogic din Tg.- Mureș, pe care l-a absolvit în 1971- prima promoție. „Când trec pe lângă Liceul Pedagogic, mă uit cu dragoste și cu admirație la clădirea în care am învățat 5 ani de zile și mă gândesc cu nostalgie la profesorii și colegii mei”, spune el.

A fost repartizat în satul Valeni, comuna Pogăceaua, împreună cu 4 colege și a rămas acolo singur. Între 19 octombrie 1972 și 11 februarie 1974 a satisfăcut serviciul militar, de unde s-a liberat cu gradul de sublocotenent. „Aș putea scrie o carte despre viața petrecută în serviciul militar”, mărturisește el.

În mai 1974 s-a căsătorit cu educatoarea Conțiu Aurelia-Terezia, consăteana sa. De la 1 septembrie 1974 a fost transferat în satul natal-Moișa, unde lucrează și în prezent. Are doi copii: Marius-născut în 1975 și Ovidiu, născut în 1980.

Și-a dedicat toată puterea sa muncii de dascăl. A instruit și educat copiii din satul natal. Mare parte din activitate a desfășurat-o cu clase simultane, la două clase, iar din

1990 numai la 4 clase. Se bucură că unii dintre elevii săi au ajuns profesori, economiști, tehnicieni, muncitori cu înaltă calificare.

Și-a susținut toate gradele didactice: în 1976 - definitivatul; în 1983 - gradul II, iar în 1990 gradul I, cu lucrarea „Contribuția lecțiilor de istorie la educarea patriotică a elevilor din ciclul primar”, examen obținut cu media 10. Președinte de comisie a fost domnul profesor Vasile Voia de la Facultatea de Limba româna a Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca. Între 1982 și 1989 a condus Cercul Pedagogic al învățătorilor, la două clase, zona Tg.-Mureș.

S-a implicat în activitatea culturală și social-obștească a satului. A pregătit cu tinerii activități artistice, cu care a prezentat programe artistice în toate localitățile din împrejurimi. A colaborat cu Primăria, fiind angrenat în toate activitățile de alegeri, recensământul populației și alte activități.

În 1988, când îi păștea desființarea satului, a inițiat și organizat construirea Monumentului Eroilor din satul Moișa, dedicat celor care s-au jertfit pentru eliberarea Pământului Strămoșesc în cele două războaie mondiale - 13 în primul război și 13 în al doilea război mondial - un monument falnic, care atrage privirile și admirația trecătorilor.

A vrut să rămână măcar o piatră care să marcheze locul satului dumnealui. Monumentul a fost construit în 1988, fără nicio formă legală a timpului, din contribuția consătenilor. A fost un risc mare. El a contribuit cu 30 % bani și 70 % muncă. Nu degeaba zicea cineva că se poate spune că jumătate Monumentul este al său. Pe vârful lui tronează crucea și alături flutură Tricolorul românesc. Merge periodic cu elevii, îl întreține și desfășoară activități patriotice cu ocazia diferitelor evenimente istorice. Monumentul este situat în parcul din fața Bisericii Greco-Catolice, alături de Grota Sfintei Fecioare Maria și a Crucii de lumini, Cruce care luminează în fiecare noapte satul lui.

Din 1990 până în 2004 a ocupat funcția de director al Școlii Generale Moișa, funcție ocupată în paralel cu activitatea de învățător. În această calitate s-a ocupat de bunul mers al procesului de învățământ, de aprovizionarea și dotarea școlii, de reparațiile curente. În acest sens, a atras fonduri extrabugetare prin care a renovat interiorul școlii: baie interioară, parchet laminat, faianță, gresie, mini-sală de sport, mobilier în sala de clasă.

Între 1995 și 2014 a condus Cercul Pedagogic al învățătorilor la 4 clase, zona Tg.-Mures.

În anii 1996 și 2006 a organizat două Întâlniri cu Fiii satului Moișa cu ocazia împlinirii a 740 și, respectiv, 750 de ani de la prima atestare documentară a satului nostru, întâlniri de mare amploare, la care au participat invitați de seama de la judet. Cu prilejul acestor sărbători a editat câte un caiet documentar dedicat evenimentului.

În anii 2005, 2006, 2007 a urmat toate cele trei module de formare continuă – Magister II, organizate de Centrul de Perfectionare al Cadrelor Didactice Cluj-Napoca, la Tg.-Mures. În ianuarie 2009 a participat la Simpozionul Național „Instrucție și Educație în Școala Contemporană”, Ediția a XIII-a, Tg.-Mureș, cu referatul „Proiect de parteneriat”- pentru atragere de fonduri extrabugetare.

Între 2006 și 2009 am urmat cursurile Facultății de Psihologie și Științe ale Educației, din cadrul Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, Extensia Tg.-Mureș, specializarea „Pedagogia Învățământului Primar și Preșcolar”, cu Lucrarea de Licență „Contribuția lecțiilor de istorie la formarea sentimentului patriotic al elevilor din ciclul primar”, la care a obținut nota 10.

Între 2009-2011 a urmat masteratul „Consiliere școlară și asistență psihopedagogică” la Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației din cadrul Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, cu lucrarea de Disertație: „Consilierea elevilor în vederea prevenirii abandonului școlar”, la care a obținut nota 9. Are în lucru o carte care va cuprinde aspecte din viața satului, a școlii și a Bisericii Greco-Catolice.

Biografia pentru cartea „Dascăli Mureșeni”, apărută în ziarul Cuvântul Liber din 2 iulie 2015.

Școala Moiša

Intrare elevi

Gânduri:

„Făcută să lumineze mintea omului și să-i încălzească sufletul, școala este purtătoarea de peste milenii a înțelepciunii și a cunoașterii umane”.

Ana M. RĂDULEȚ

Date de contact

Denumirea unității de învățământ: Școala Primară Moiša.

Adresa: Satul Moiša , str. Principală nr. 34 , com. Glodeni, jud. Mureș.

Telefon: 0265 323638.

VIAȚA CULTURALĂ

Activitatea culturală cu copiii

Vrând să imprimăm copiilor dragostea pentru obiceiurile și tradițiile din trecut, împreună cu soția, educatoarea- Terezia Palcu, am pregătit cu aceștia programe artistice care cuprindeau: cântece și poezii patriotice sau adecvate momentului, povești și povestiri istorice puse în scenă, dansuri, șezători cu diferite teme, Colinda feciorilor, și altele. Am prezentat programele la Căminul Cultural, mai demult, cu participarea întregului sat sau la Școală, mai recent, cu participarea părinților și a altor doritori. Prezentam programele cu ocazia sărbătorilor religioase, istorice sau cu alte ocazii: Ziua mamei, Ziua copilului, la sfârșit de an școlar și cu alte ocazii.

Un program deosebit am prezentat la inaugurarea lucrărilor de renovare a interiorului școlii, în octombrie 2008, lucrări sponsorizate de domnul inginer Oroian Eugen, fost elev al școlii noastre și fiu al satului. La program au fost prezenți: primarul comunei, directorul coordonator, sponsorul lucrărilor, părinții și alți consăteni. Cei prezenți au fost încântați de programul prezentat. Într-un an, de 8 Martie, doamna educatoare a prezentat cu copiii de grădiniță o frumoasă șezătoare, în care micii copilași, îmbrăcați în costume populare, lucrau de toate: coseau, torceau, depăneau și mai și spuneau poezii și cântece între timp. A fost ceva minunat și părinții au fost foarte mulțumiți.

Activitatea culturală cu tinerii

Între anii '80-'90, la Căminul Cultural, am pregătit cu tinerii frumoase programe artistice ,care cuprindeau piese de teatru, scenete, monologuri, glume, cântece dansuri și altele. Ne adunam seara la Căminul Cultural și făceam repetiții ore în șir. Era o echipă de tineri inimoși, care își lăsau treburile lor și veneau seară de seară la repetiții. Am prezentat cu ei programe în multe localități din împrejurimi: Merișor, Toldal, Glodeni, Bozed, Râciu, Băla și Ercea.

Tinerii aveau o echipă de fotbal foarte bună. Au jucat în campionatul sătesc sau chiar în cel județean pentru câțiva ani. În campionatul sătesc erau aproape neîntrecuți.

Flăcăi dansatori. În imagine de la stânga spre dreapta Ioan Șomodi, Avram Barna, Ioan Roșca și în mijloc șezând, Alexandru Suciu, 1962.

Activitatea culturală cu adulții

Și adulții erau angrenați în diferite acțiuni culturale. Echipele de teatru și de dansuri erau pregătite de profesorii Palcu Ioan și Palcu Maria cu care au prezentat programe la diferite concursuri, unde au obținut diferite diplome. Cu „Învârtita” de la Moișa s-au prezentat pe scena Palatului Culturii din Tg.-Mureș sau pe scena Casei de Cultură din Reghin, unde au ridicat sala în picioare, în ropote de aplauze. La fel și cu echipa de teatru cu care concureau pentru locurile de pe podium.

*Echipa de dansuri populare din Moieș. Rândul de sus-mijloc:
Ioan Palcu - directorul școlii, 1974*

TRADIȚII ȘI OBICEIURI POPULARE

Obiceiuri de nuntă

Peșitul

Când un băiat și o fată se simpatizează, încep „să vorbească”, să se apropie-devin prieteni. Băiatul merge la fată cât de des poate, de obicei seara, ziua fiind ocupați cu lucrul.

Deci băiatul petește fata -, „îi face curte”.

Mersul pe cerute

Când se hotărăsc să se căsătorească, mirele cere mâna fetei de la părinții ei. Familia băiatului merge la familia fetei pe cerute, cer fata de la părinții ei. Cele două familii se înțeleg asupra nunții: negociază zestrea fetei, stabilesc data, care cu ce contribuie, care câți nuntași vor avea, stabilesc detaliile nunții, locația și altele.

Bineînțeles că totul se termină cu o masă îmbelșugată.

Logodna

Dacă mirii doreau, puteau organiza și logodna. Se făcea logodna religioasă, care are un ceremonial specific, urmat de petrecerea propriu-zisă. Tinerii își invitau cei mai apropiați prieteni și familia. De obicei logodna se făcea la casa miresei. Se fixa și data nunții, în care se ținea cont de unele probleme familiale.

Pregătirea nunții

Părinții se pregătesc din timp de nuntă. Rudele obișnuiesc să se ajute cu produse și cu muncă. Mirii își pregătesc rochia de mireasă, costumul de mire, buchetul miresei, invitațiile.

Părinții cheamă la nuntă rudele și prietenii cu cel puțin două săptămâni înaintea nunții. Mirii își cheamă prietenii.

Chemătorii

Joia, înaintea nunții, mireasa cu prietenele și cu domnișoarele de onoare pregăteau bătele împodobite cu fundă tricoloră ale chemătorilor și păpușa chemătoarelor, păpușa îmbrăcată în costum național, peste care avea petele de toate culorile, pe care le întorceau pe rând când spuneau „chemarea”. A doua zi, vinerea, doi băieți și două fete- prietenii mirilor, îmbrăcați în costume naționale, mergeau din casă în casă și chemau oamenii la nuntă. La poartă strigau: „Primiți chemătorii?” Apoi își spuneau poezia specifică:

„Șapte zile fără șasă
De când am pornit de-acasă
Cu știrea de la mireasă,
C-un firuț de busuioc,
De la mire din colop.

.....
Faceți bine și veniți,
De noi mândri să nu fiți
Că mireas-ar fi venit,
Dar în noi s-o bizuit.

C-astăzi nu-i zi de arat
Și nici fân de adunat
Numai oameni de chemat
La ospăț și la jucat.”

La aceasta gazda casei răspunde:

„Dragii mei fiți sănătoși,
De oaspeți suntem bucuroși,
Dar poftiți la noi în casă
Și vă așezați la masă.

Ați venit cam fără veste
Îți mânca și-ți bea ce este.”

Chemătorii răspund:

„Noi tare vă mulțumim,
Dar acuma ne grăbim.
Noi vă zicem să trăiți
Și la nuntă să poftiți,
Cu noi să vă veseliți
Și la mulți ani să trăiți!”

Stan Ioan locuitor din Moișa (80 de ani) spune că pe vremea lui nu se umbla la chemat ca în ziua de azi. Părinții mirilor tocmeau un om priceput să meargă la chemat prin sat. Avea o listă anume și vinerea, înaintea nunții, mergea la chemat. Acesta chema oamenii căsătoriți. Chemătorii chemau fetele și feciorii.

Șarateul

Sâmbăta seara, la casa miresei, avea loc ultima petrecere dată de mireasă. Toată ziua aveau loc pregătiri și seara se adunau băieții și fetele, mirele și chemătorii la casa miresei. Mirii erau îmbrăcați în costume naționale, mireasa purta pe cap o coroniță, iar mirele avea o pălărie cu pană de măgheran și mușcată, cu cănaci de mătase. Se servea masa, apoi se încingea petrecerea- cântec, joc și voie bună, chiuituri și strigăte de bucurie. Jocul preferat era învârtita. Petrecerea ținea până noaptea târziu. Dimineața, era cinstea fetelor la casa miresei. Toate fetele și băieții din sat veneau să îi dea cadouri miresei: farfurie cu cană, serviciu de vin, serviciu de țuică și altele. Se servea masa: tăiței, friptură de găină cu cartofi, apoi începea jocul până la amiază.

Culeasă de la Suci Maria de 74 de ani. (august 2016).

Pregătirea mesei

Cu o săptămână înainte se fac păturile și se taie tăiței. Se face clacă, unde sunt chemate femeile rude și prietenele miresei. Miercuri și joi se fac prăjiturile. Vineri se taie porcul și găinile. Sâmbăta dimineața socăcițele (bucătăresele) pun mâncarea la foc.

Nunta propriu-zisă. Ospățul

Mersul după nași

Sâmbăta se adună nuntașii la casa mirelui. Sub conducerea starostelui, câțiva nuntași, însoțiți de muzicanți (vioara, acordeonul, instrumentul de suflat), merg după nași. Nuntașii au în mână sticle de tuică și-i servesc pe oamenii care ies la porți. Muzicanții cântă, și nuntașii chiuie și strigă de bucurie.

Femeile:

„Ies muierile la poartă
Ca să vadă nunta noastră
Nunta noastră-o pot vede
Că-i destul de frumoșe.”

Uiuiu! Uiuiu!

Bărbații răspund:

„Hop, hop! Hop, hop, hop!”

La casa nașilor nuntașii sunt primiți și serviți.

La casa mirelui

Alaiul pornește spre casa mirelui. Aici servesc masa.

Mirele își ia rămas bun de la părinți, prin vocea starostelui. Se adresează tatălui:

Dragă tată,
Mi-ai fost tată crescător
Și părinte iubitor
Poate ți-am greșit vreodată
Și te rog acum mă iartă,
Ca să merg pe noul drum
Că ești tată drept și bun.

Apoi se adresează fraților.

Mă -ndrept spre frații mei,
Care sunt aici și ei
Toți pe rând să mă sărute
Și de mine să nu uite.
Și-i poftesc pe toți să vie
Cu mine la cununie,
Calea spre căsătorie
Spre fericire să fie.

Alaiul, cu starostele în frunte, pornește după mireasă. Pe drum muzicanții cântă, iar nuntașii cântă și chiuie:

Noi merem după mireasă
Nu știm de-om găsi-o acasă
De-om găsi, de n-om găsi
Noi la poartă ne-om opri
Și ne-om băga pe ferastră
Și-om scoate-o afar' din casă.

La casa miresei

La poarta miresei așteaptă nuntașii miresei. Starostele îi salută și le spune motivul pentru care au venit:

„Caută o mireasă.
Am venit l-această casă
Și frumos vă întrebăm
Dacă asta este casa
Unde locuiește mireasa.

În casă să ne lăsați
Și mireasa să ne-o dați,
Să o ducem mirelui
Să fie soția lui.

Și-apoi să ne veselim,
Mult și bine să trăim.
Tinerii să ne trăiască,
Cu noi să se veselească.”

Cei din curte nu îi lasă fără plată. Starostele pune pe o farfurie mai multe monede, „prețul cerut”, și le aruncă în sus. Copiii le adună. Sunt lăsați să între.

„Nunțile mai răsărite aveau stegari, chemători călare și se practica obiceiul luării colacului de pe găleată de unul dintre chemători. Călare pe cai împodobiți cu verinci (cuverturi țesute), cu cănaci, petele și zurgălăi la căpățane, chemătorii se întreceau în recuperarea colacului, așezat pe o găleată cu apă, pe care era așezat un prosop țesut și apoi colacul împletit. Se înconjura găleata de trei ori și se încerca, de pe cal, să se ia colacul prin aplecare și apoi se răsturna găleata cu piciorul. Era mare veselie.”(Culeasă de la Suci Maria.)

La intrarea în casă, stau domnișoarele de onoare și-și cer plata lor. Se aruncă boabe de grâu și nuntașii mirelui chiuie:

„Nu țapați grâul pe jos
Că mirele-i om frumos!”
Uiuiu! Uiuiu! Hop, hop! Hop, hop, hop!”

Starostele, mirele și nuntașii intră în casă la mireasă. Mirele sărută mireasa și îi oferă buchetul de flori. Mireasa își ia rămas bun de la părinții ei prin vocea starostelui:

„O să bată ceasul șase
Eu mă duc mamă de-acasă
Bate ceasul bate tare
Hai, măicuță, dă-mi iertare.
Trăind cu voi laolaltă
Poate v-am greșit vreodată.
.....

Vino, mamă, mai aproape
Să-ți mulțumesc pentru toate
Pentru că tu m-ai născut
Și pe mine m-ai crescut.

De rău tu m-ai ferit
De foc, de apă și de frig.
Îți mulțumesc, măicuță, dulce
Eu de la tine m-oi duce.”

(Chiuiturile sunt culese, în mare parte, de la Bocicor Leontin-Vasile din Luduș, fiu al satului nostru).

Se cântă „La mulți ani!” mirilor și se cinstește un pahar în cinstea lor. Alaiul pornește spre biserică.

Legatul drumului

Pe drum, cei care nu participă la nuntă leagă drumul nuntașilor și le cer plată, ca să poată merge mai departe. Nașul le plătește în băutură. Dacă mireasa pleacă în alt sat, motivul legării drumului este că le pare rău după mireasă.

Cununia religioasă

La biserică se desfășoară slujba de cununie. Nuntașii asistă la cununie. După ceremonie, preotul îi servește pe miri și pe nași cu pișcot înmuiat în miere. Uneori, un nuntaș mai glumeț îi împinge pe naș și pe mire să muște mai mult din pișcot. În încheiere preotul le urează tinerilor casă de piatră și toate cele bune. Se iese în fața bisericii, unde se face poza de grup împreună cu preotul.

Apoi, alaiul pornește spre sala de nuntă, de obicei la Căminul Cultural. În trecut, nunțile se făceau la casa mirelui, în curte. În prezent se fac la diferite restaurante, în Târgu-Mureș.

La intrarea în sala de nuntă

La intrare mireasa este așteptată de soacră- mama mirelui, care chiuind îi urează nurorii bun venit în familie și-i dă câteva sfaturi.

Starostele sau o femeie din alai chiuie:

Frunză verde-a inului
Unde-i mama mirelui
Frunză verde iarbă grasă
Mama mirelui să iasă.

Să iasă și să-i văd fața
S-o-ntreb de-i place mireasa.
De-i place e foarte bine,
Dacă nu, o duc cu mine.

.....
Ieși afară soacră mare
Că ți-aduc o noră tare
Și-ți ia nora de mânuță
Și o du în grădinuță.

Și-i dă un buchet de flori
C-așa se dă la nurori,
Și o ia și-o du în casă
Și-o așează după masă.

Soacra le răspunde:
Hai la maica, puișor,
Că de tine mi-a fost dor
Și mie și la ficior.

Uiu, iu că bine-mi pare
Că am ajuns soacră mare,
Am băut țuică de pere
Am o noră pe plăcere.

Masa de nuntă

Nuntașii se așează la masă. Masa începe cu rugăciunea preotului – „Tatăl nostru” și binecuvântarea mesei. Se servește masa. Apoi se iese la joc-învârtita și dansuri pentru tineri. În timpul petrecerii se întâmplă să i se fure pantofii miresei sau chiar mireasa. Starostele anunță și negociază cu „hoții”. Nașul plătește! Spuneau bătrânii că mai demult s-a furat o mireasă de- adevăratelea. Căsătoria s-a desfăcut.

Jocul miresei

În timpul petrecerii de nuntă, înainte de cinste, este jocul miresei. Cine vrea să joace mireasa pentru ultima dată, plătește și o joacă. Starostele conduce și adună banii. Se începe cu nașul, nuntașii, apoi starostele, care îi dă banii miresei, și „o dă” mirelui.

Cadoul de nuntă- Cinstea

Spre sfârșitul petrecerii începe cinstea- cinstirea mirilor cu bani, pentru a-i ajuta să-și facă o casă. În trecut cinstea era la vedere, cu strigare. Se dădeau și alte cadouri. Mai nou cinstea se face fără stigare. Oamenii pun banii în plic, scriu numele pe plic și-l oferă mirilor cu urările de rigoare. După cinste se mai servește un fel de mâncare.

Plecarea invitaților

La plecarea acasă nuntașii primesc un pachet. De obicei o sticlă de vin și o prăjitură. Dacă nunta este în altă localitate, la întoarcerea acasă, nuntașii sunt invitați la familia mirelui sau a miresei și servesc încă o masă. Se cântă și se veselește.

Mai demult, nunta se ținea duminică după masa și ținea toată noaptea. Lunea dimineața, nașii erau conduși acasă de nuntași și erau așteptați cu mâncare și băutură și petrecerea continua până la amiază. Așa se spune și în povești că nunta ține trei zile.

De sărbătorile religioase

De Bunavestire – Focul (25 martie)

Explicația religioasă:

Așa cum în vechime oamenii își dădeau de știre când se întâmpla un eveniment deosebit, la marea sărbătoare de Bunavestire și oamenii din satul nostru „își dădeau de știre” că are loc un eveniment special. Aprindeau un foc mare în grădină, un foc cu mult fum, să se vadă până departe, că acea zi este deosebită- este marea sărbătoare – Bunavestire. În acea zi, Maica Sfântă- Fecioara Maria a fost anunțată de Îngerul Gavril că-L va naște pe Isus- Fiul lui Dumnezeu. Fiind primăvară, oamenii curățau grădina, livada. Adunau frunzele uscate și le păstrau pentru a le aprinde de Bunavestire. Noi, copiii dădeam concurs care aprindem mai de dimineață focul să dăm de știre întregii așezări marea veste, buna veste, de unde vine și numele sărbătorii de Bunavestire. Nu de puține ori ne-o luau alții înainte și „ne supăram” în sinea noastră, dar ne promiteam ferm că la anu vom fi mult mai harnici și vom fi noi primi. Acest obicei se mai practică și astăzi.

Explicatia științifică:

Focul de primăvară se practică noaptea în perioadele reci pentru a preveni înghețul și a feri pomii de îngheț. Pomii sunt înmuguriți, pregătiți de înflorire și sunt în pericol să înghețe. Fumul cald și gros împiedică căderea brumei.

Altă explicație științifică este aceea că, după curățenia de primăvară în livadă, se ard frunzele uscate și bolnave pentru a preveni răspândirea bolilor și a distruge ouăle insectelor.

De Sfântul Gheorghe - Sângeorz (23 aprilie) – Roata de foc

Se știe că Sfântul Gheorghe a fost omorât pentru că nu s-a lepădat de credința în Cristos. Pentru că nu au putut să-l omoare altfel au trecut peste el o roată mare cu colți și cu foc. În satul nostru, în ajunul sărbătorii, seara, copiii și tinerii se adunau pe deal, și dădeau drumul la o roată cu foc, de mai multe ori. Când eram copil, ne pregăteam din timp. Atunci nu se găsea motorină ca astăzi. Petrolul era puțin și se dădea cu porția la prăvălie. Oamenii îl foloseau la iluminat că nu era curent electric. Cu mare greutate făceam rost de combustibil. Aveam o roată de fier, roata de la rotilele de la plug.

Înfășuram roata cu cârpe și le legam cu sârmă. Duceam roata pe deal, o stropeam cu combustibil, o aprindeam și îi dădeam drumul la vale însoțită de chiotele copiilor. Alegeam un loc unde să nu meargă în curțile oamenilor din vale. Roata se ducea înapoi în deal și se mai dădea încă o dată, până ardea tot de pe ea.

În satul nostru se dădea roata în trei locuri, de pe cele mai înalte dealuri. Erau trei echipe: pe Coastă, pe Coasta Chețanului și în Ciucului. Într-un an neavând combustibil, am furat soluție de stropit pomii. Era primăvară și se stropeau pomii. Atunci venea echipă de la primărie și stropeau pomii obligatoriu în tot satul. Noaptea am încercat dacă arde și „ne-am aprovizionat”. Acest obicei se păstrează și astăzi, numai că acum se ard cauciucuri uzate și e poluant. Seara ieșim să admirăm spectacolul Roții de foc.

Alungarea strigoilor.

Pentru alungarea strigoilor și pentru a preveni alte rele care s-ar putea abate asupra gospodăriei, în ajun de Sfântul Gheorghe, oamenii își împodobeau porțile cu rug și cu drimoxă. Mergeam la pădure după drimoxă și pe câmp după rug și le puneam la poartă și dormeam liniștiți. Dimineața ne duceam la poartă să vedem dacă s-a mișcat ceva. Bineînțeles că „nu se putea trece” de rug și drimoxă.

Scăldatul fetelor

În seara de Sfântul Gheorghe, se adunau mai multe fete, adunau frunze de calapăr și bănuțel, încălzeau apă și făceau baie într-o cadă mare în grajd. Închideau ușa pe dinăuntru și se scăldau pe rând ca să se poată mărita. Feciorii nu erau străini de acest lucru și de multe ori dădeau buzna înăuntru și le luau prin surprindere. Au mai ieșit și scandaluri pe această temă.

Urzicatul fetelor

În ziua de Sfântu Gheorghe băieții obișnuiesc să urzice fetele pe mâini. Se spune că cine este urzicat în ziua de Sângiorz va fi mai sprinten, mai ager și mai harnic tot anul. Bineînțeles că senzația nu este deloc plăcută.

De Florii

Sâmbăta, înainte de Florii, după masa, oamenii se duc la cimitir, la morminte. De obicei curăță mormintele înainte, apoi le împodobesc cu flori și cu ramuri de salcie, cu mărtișori. Spre seară preotul face parastasul în cimitir, parastas închinat morților, apoi sfințește mormintele.

De Sfântul Ioan – Sânzâienele (24 iunie)

În ajun de nașterea Sfântului Ioan Botezătorul, oamenii, copiii adunau flori de sânzâiene de pe câmp. Le aduceau acasă și făceau „colaci” de flori, un fel de coronițe, atâtea câți membri avea familia. Coronițele erau aruncate pe casă. Dacă stăteau sus totul era în regulă-aveam noroc, nu trebuia să ne facem nicio grijă. Dacă veneau jos era o problemă. Nici nu stăteam pe gânduri. O aruncam imediat înapoi, până stătea sus, ca să nu ni se întâmple niciun rău. De menționat că mai demult casele nu aveau ciotârnă și exista „pericolul” să cadă jos.

De Rusalii (Pogorârea Sfântului Spirit)

Praica

În fiecare an, după ce se ieșea de la biserică, se organiza Praica. Pe dealul dintre Moișa și Merișor- pe Continit, se adunau oameni din Moișa, Merișor și chiar din Păingeni, sat majoritar unguresc, pentru a participa la o serbare câmpenească-cântec, joc și voie bună. Manifestarea cuprindea joc popular- învârtita, pe muzica lăutarilor din Porumbeni sau din Bozed. Toți își aduceau în traistă mâncare și băutură de acasă. Pe o pătură își așezau „masa”, pe care o serveau în pauza de joc. În general participau feciori și fete, dar și căsătoriți. Practic, oamenii își manifestau bucuria după o perioadă intensă de munci agricole-semănatul culturilor de primăvară, urmând perioada prășitului. Îmi amintesc, fiind copil, că am participat și eu la această manifestare. Era multă veselie. Oamenii cântau, jucau- petreceau. Venea bufetul din Păingeni și aducea băutură pentru oamenii mari și dulciuri pentru copii. Era un prilej de întâlnire între feciori și fete, o petrecere frumoasă pentru toți participanții. Mulți ani această manifestare nu s-a mai organizat. De vreo 4-5 ani, la propunerea lui Bocicor Iuliu, fiu al satului, se organizează din nou Praica, dar se desfășoară la Căminul Cultural.

Ieșirea în țarină – Sfințirea holdelor

În ziua de Rusalii, după slujbă se iese în țarină, la o cruce, de obicei la marginea satului. Se face slujba de sfințire a apei, apoi preotul stropește holdele cu apă sfințită, pentru a fi mai bogate și a fi ferite de calamități, gheață, arșiță, inundații sau vânt puternic. Spre locul de țarină și înapoi oamenii cântă cântece religioase.

Păpălugura

De Rusalii, în zilele secetoase, venea „Păpălugura”. Un fecior se îmbrăca în crengi cu frunze și pornea pe ulițele satului, urmat de un alai de copii. Păpălugura striga: „Vrem ploaie! Copiii îi țineau isonul: „Vrem ploaie”! Făceau mare tărațoi pe ulițele satului. Oamenii ieșeau la porți și aruncau pe el apă cu găleata. Oamenii credeau că așa vine ploaia.

De Crăciun

Colindatul copiilor

În Ajunul Crăciunului copiii merg la colindat din casă în casă, ca să ducă vestea nașterii lui Isus. Copiii mici pornesc cam pe la amiază, cei mai mari mai târziu. Se adună în grupuri mari și pornesc de-a lungul satului din casă în casă cu colindele tradiționale. Intră în curte și întrebă:

„Colindăm, Jupâne gazdă?”

Li se răspunde:

„Colindați! Colindați!”

De obicei cântă colindele: Ce vedere minunată, Ce-ați văzut postori, Cerul și pământul, La porțița Raiului, Mare minune s-arată, Colo sus în vremea aceea, Trei păstori, Pe stăzile-n Viflaim. Acum se cântă și colinde mai noi. După colindă un copil spune „mulțumita”:

„Mulțam, mulțam, Jupâne gazdă,
C-am ajuns Sfântul Crăciun
Cu pace, cu sănătate.
Să plătești colinda noastră
Cu-n colac de grâu curat
Care Dumnezeu l-o dat.
Cu-n colac de grâu frumos
Ca și fața lui Cristos
Nici mai mare nici mai mic
Ca rotița plugului
În seara Crăciunului.
Stogul cât casa,

Colacul cât masa.
Să fii gazdă sănătos
Ca un ruj-malin frumos
Și găzdoaia sănătoasă
Ca și o floare frumoasă.
La anul și la mulți ani!"

În trecut oamenii îi răsplăteau cu covrigi copti în cuptorul de pâine, pupeze, turte, cornuri, mere, nuci. Mai nou se dau dulciuri. Oamenii le oferă copiilor daruri cu multă plăcere. Copiii au o traistă mare în care își pun darurile, apoi se duc la casa următoare.

Colindatul feciorilor

În ajunul Crăciunului feciorii din sat se adună și colindă toate fetele, de la clasa a VIII-a în sus. Este un obicei vechi, nemiintâlnit în satele din împrejurimi, obicei care s-a păstrat, cu o mică întrerupere în jurul anului 2000. Nu se știe de când datează acest obicei. Colinda este una deosebită.

Feciorii se adună în serile dinaintea Crăciunului și fac repetiții. Conducătorii colindei învață pe de rost colinda. Fetele se pregăteau cu colaci mari, copti în cuptor pe vatră. Ele îi răsplăteau pe colindători cu acest colac frumos împletit, foarte aspectuos și cu băutură aleasă. Familiile fetelor pregăteau casa ca să-i poată primi cu cinste pe colindători.

Fetele care aveau prieteni în ceata de colindători, nu mai puneau colacul pe masă ca să nu iasă discuții și-l ofereau prietenului, mai târziu. Feciorii începeau colinda de la preoți. Preotul le dădea câteva sfaturi în legătură cu comportarea în timpul colindei. Apoi mergeau la prima casă cu fată, intrau în curte și începeau colinda:

Da (Maria)-i fată dalbă –(numele fetei) -bis
Hai lerui domn.-bis. (Se repetă fiecare vers).
Dimineața s-o sculatu –bis
S-o sculat, s-o pieptănatu
Dar mai frumos s-o-mbrăcatu
Ie dalbă și-o luat
Peste ie și-o rochie
Peste rochie-o salbă dalbă
Cofe-n mână și-o luat
La fântân-o alergatu.
Fântâna-i înconjurată
Tot de vindici porumbeiu
Ea scoate-apă, ei o varsă
Ea tare s-o spăimântatu
La maică-sa o alergatu
Și din gură o cuvântatu

Maică, măiculeana mea
Fântâna-i înconjurată
Tot de vindici porumbeiu.
Fiica maicii, draga maicii,
Mare ești, puțin pricepiu
Că nu-s vindici porumbeiu
C-ăia-s pețitorii tăiu.
Vin la min' te cer pe tine
P-ingă tine multe-mi ceru
Ceru-mi sute de oi șute
Și pe-atâtea de-ali cornute
Ceru-mi zeciu de berbeciu
Dar noi zeciu nu le-om da
Până capu sus ne-o sta.

Conducătorii, vătafii intră după masă. Ceilalți stau pe unde pot și care nu încap în cameră stau „în tindă”. Când termină colinda vătaful începe urarea:

În seara Crăciunului
Întărirea vinului
Cinstiți boieri bătrâni,
Dacă-aveți vin
Dați să vă-nchin.
Noi la școală n-am umblat,
Că de-acasă nu ne-o dat
Numai țindră și colac
Că ni-i grea căciula-n cap.
Noi nu ne-am îmbănu
Dacă ne-ați lega de grumaz
Câte-o funie de cârnați
La rânză (la stomac)
Câte-o budâie de brânză,
Iar mai jos, una de cartaboș,
Ca Nașterea lui Cristos
Să ne fie de folos.
La anul și la mulți ani!

Gazda îi servește cu țuică sau cu vin și cu prăjitură sau cozonac.
La plecare feciorii colindă din nou, dar pe altă melodie:

Nouă ne-o lăsat-bis
Cea Sfântă Mărie
În cas' după masă

Bându și mâncându
Gazdei mulțumindu-i
De dar, de păhar,
De colac frumos
Crucea ni s-o -ntors
Pe ușă ne-o scos
Pe ușă de rai
La fete de crai.

Colindătorii ies și cei însărcinați cu adunatul colacilor rămân și iau colacul pregătit de față, un colac mare de grâu, împodobit cu multe împletituri.. La cealaltă margine a satului împart colacii.

(Colinda a fost culeasă de la Roșca Ioan, de 72 de ani din Moișa, în decembrie 2014).

Adulții merg la colindat în celelalte seri de Crăciun și își colindă neamurile. Se adună în grupuri mari și se colindă reciproc.

De Anul Nou

Plugușorul copiilor

În ajunul Anului Nou, copiii, de la mic la mare, obișnuiesc să meargă cu Plugușorul, din casă în casă, să vestească oamenilor că vine Anul Nou și să-i ureze cu această ocazie. Copiii mici pornesc pe la ora 10, iar cei mai mari mai târziu, încât să termine la miezul nopții. Au clopote, bici, buhai. Intră în curte și întreabă: „Primiți Plugușorul?” Oamenii le răspund: „Primim! Primim!” Copiii recită Plugușorul:

Aho, aho, copii și frați,
Stați puțin și nu mânați
Lângă boi v-alăturați
Și cuvântul mi-ascultați.
Mânați măi! Hăi, hăi!

Mâine anul se-nnoiește,
Plugușorul se pornește
Și începe a ura
Pe la case-a colinda.
Mânați, măi! Hăi, hăi!

Iarna-i grea, omătu -i mare,
Semne bune anul are
Semne bune de belșug
Pentru brazda de sub plug.
Mânați, măi! Hăi, hăi!

Câte paie aveți pe casă,
Atâția galbeni pe masă.
Câte pietre la fântână,
Atâtea oale cu smântână.
Mânați, măi! Hăi, hăi!

La anul când vom veni
Să vă găsim ca merii, ca perii
În mijlocul verii,
Ca frunza din vii
În postul Sfintei Marii.
Doamne, binecuvântează
Casa care se urează!
Mânați, măi! Hăi, hăi!

De urat am mai ura,
Dar ne e c-om însera
Pe la curtea dumneavoastră
Departa de casa noastră
Și noi suntem mititei
Și ne mîncă cîinii răi.
Mânați, măi! Hăi, hăi!
La anul și la mulți ani!

Oamenii ies și le dau copiilor bani pentru urările făcute. Copiii merg în grup sau câte unu. Dacă merg în grup primesc bani mai mulți.

Între anii '80-'90, ca învățător, mergeam cu Plugușorul cu copiii, cu elevii. Mergeam mai mult la casele copiilor din grup. Aveam și 14-15 copii în grupul de urători. Vroiam să le imprim copiilor să meargă în grupuri mai numeroase că e mai frumos și nu au nimic de pierdut. Era minunat. Oamenii ne primeau cu bucurie.

Într-un an am mers cu oamenii mari, tineri și bătrâni, dar cu ei a fost „mai greu” de la un moment dat. Socrul meu, Coțiu Alexandru, mi-a povestit că odată au mers la Plugușor cu plugul tras de boi pe drum prin zăpadă. Ieșeau oamenii la porți să îi vadă și se minunau.

Mai demult oamenii nu aveau radiouri, televizoare, nu era Revelion. Aveau timp să practice diferite obiceiuri în seara și noaptea de Ajun de Anul Nou, mai ales băieții și fetele.

Turca

În noaptea de Anul Nou, unii copii mai umblau cu Turca. Un copil se îmbrăca într-o cuvertură. A avea un cap de capră din lemn cu un picior și cu o limbă mare pe care o trăgea de ață și suna. Alt copil spunea o poezie, urarea și cânta:

„Ța, ța, ța, căpriță, ța!”

„Ța, ța, ța, căpriță, ța!” Și capra juca pe melodie.

.....

Oamenii îi răsplăteau pentru urările făcute cu bani.

Sorcova

În ziua de Anul Nou copiii obișnuiesc să meargă cu Sorcova. Au o crenguță de brad și spun poezia binecunoscută:

Sorcova, vesela

Să trăiți, să înfloriți,

Ca un măr, ca un păr,

Ca un fir de trandafir.

.....

Oamenii îi răsplătesc pe copii.

Menționez că de Anul Nou numai băieții merg cu Plugușorul, cu Turca sau cu Sorcova. Fetele nu au voie să între în casele oamenilor de Anul Nou. Se crede că ele nu aduc noroc casei în care intră.

Calendarul de ceapă

În seara de Ajun de Anul Nou oamenii făceau Calendarul de ceapă. Tăiau o ceapă în două, desfăceau foile de ceapă, le așezau în rând și puneau sare în ele. Dimineața se uitau în ele. În prima foaie de ceapă- ianuarie, dacă sarea era topită, va fi vreme moale. Dacă sarea nu era topită va fi frig și ger. Dacă în a cincea foaie-luna mai, era topită sarea, va fi lună ploioasă. Dacă sarea era uscată, în luna mai va fi cald și secetă. Îmi amintesc de copil că și noi am făcut acasă, odată, Calendarul de ceapă.

Vergelatul

Tot în seara de Ajun, se adunau un grup de fete și începeau vergelatul, ca să vadă cum îi va fi ursitul. Puneau pe masă șapte farfurii. Sub ele puneau: bani, piaptăn, sare, oglindă, săpun, cărbune și una goală. Fetele ieșeau afară și una schimba locul farfuriilor. Intrau și întorceau pe rând câte o farfurie. Dacă scotea de sub farfurie bani, soțul ei va fi bogat. Dacă scotea piaptănul soțul ei va fi colțos. Dacă va găsi sare va fi bălos. Săpun-va fi curat. Oglinda- va fi mândru. Cărbune- va fi negricios. Dacă nu găsește nimic, nu se va mărita în acel an. Apoi râdeau de ce a găsit fiecare sub farfurie.

Legatul parilor

Grupul de fete mergea afară la gard. Atunci gardurile erau din lemn. O fată era legată la ochi și număra nouă pari. La al nouălea par era dezlegată la ochi. Apoi studiau parul. Cum este parul, așa-i va fi soțul. Dacă parul e înalt, soțul îi va fi înalt. Dacă parul e scund, soțul va fi scund. Dacă parul va fi strâmb, soțul va fi șchiop. Dacă parul va fi cioturos, soțul va fi urât.

La coteț

Grupul de fete se duce la coteț. Una din fete spune: „Ciugo, în anul ăsta!” Dacă porcul nu zice nimic, fata spune: „Ciugo, de-amu-ntr-un an!”. Dacă porcul zice ceva, e bine. Fata se va mărita în anul respectiv. Dacă nu zice nimic, fata repetă până se trezește porcul.

Furatul porților

În noaptea de Anul Nou, unii băieți obișnuiesc să fure porțile oamenilor. Fură poarta sau ușa de la intrare și o ascund. Odată lui Barna Vasile, vecinul meu, i-au ascuns-o în podul magaziei la școală. Am găsit-o primăvara. Mai demult, lui Bocicor Augustin i-au dus-o la Merișor. S-a ajuns și la poliție cu această problemă. Nu este un obicei frumos. Nu ar fi nicio problemă să o pună după gard sau după casă, dar așa, le fac oamenilor nervi din prima zi a anului.

De seceriș

Cununa

Vara, pe când se secera manual, era concurență mare între gospodari - cine termină mai repede de secerat și cine are mai multe clăi de grâu. Grâul se așeza în clăi pe miriște pentru a se usca, în vederea treieratului. Bineînțeles că cei care aveau mai mult secerau o perioadă mai lungă. Unii, care nu aveau așa mult și vroiau să afișeze că au clăi multe, făceau snopii mai mici, dar erau descoperiți la treierat că aveau saci mai puțini.

Care termina mai repede și vroia să-i știe lumea, intra seara în sat cu „Cununa”. Aveau o cunună de grâu împletită.

Intrau în sat cu chiuituri și strigăte de voie bună. Lumea ieșea la poartă să-i admire și pentru „a-i răsplăti și a-i stâmpăra” de căldura suportată peste zi, aruncau peste ei câte o găleată cu apă. Era mare veselie pe uliță, până acasă la gazde, unde se încingea o petrecere.

Mai târziu, pentru a nu trece în uitare, acest obicei a fost preluat și prelucrat de profesorii Palcu Ioan și Maria și l-au prezentat la diferite concursuri luând premii frumoase.

La treierat

După ce se uscau snopii, grâul se căra cu carul și se făcea stogul, în curte. Se treiera cu batoza, care era trasă de un tractor cu roți din fier. Batoza era a unui om din Păingeni, pe nume Imbre. Se începea dintr-un capăt al satului și se mergea în ordine la fiecare casă. Era muncă destul de grea să mute batoza în fiecare curte și să o fixeze la boloboc. Din stog snopii erau aruncați cu furca pe batoză. Acolo se tăia legătoarea cu seceră, se desfăcea snopul și se introducea în batoză. Grâul curgea în saci, iar paietele ieșeau în spate și pleava sub batoză. Pentru a se putea folosi, grâul se selecta la Ionu Sandului, pentru a separa semințele de buruieni din grâu. Apoi se putea duce grâul la moară. Pentru că era multă muncă, la secerat și mai ales la treierat se făcea clacă, oamenii se ajutau reciproc. Am participat și eu în copilărie la astfel de activități.

Mai târziu, pentru a preveni incendiile și a nu manipula batoza la fiecare casă, s-a luat decizia să se facă stogurile „la arie”. Aria era un loc mai deschis unde se puteau

clădi mai multe stoguri: la capătul satului din sus, în Berc și la rât. Aria era dotată cu căzi de apă, măturoaie lungi. Locul de fumat era mai departe de arie. Era și paznic.

Pâinea pe vatră

Pe vremea când eram copil, fiecare familie își producea pâinea în gospodăria proprie. Nu era curent, nu era autobus, nu erau brutării decât la Tg.-Mureș sau la Reghin. Fiecare familie avea cuptor de pâine în „conia” de vară. După ce măcina grâul la moară la Toldal, făina se depozita în lădoi. Din grâu se obținea făina niulaș, făina integrală și tărâța.

Se cernea făina cu sita din păr, care cernea foarte fin. Se puneau făina în covata de pâine și se înmuia cu apă caldă. Se adăuga puțin aluățel, rămas de la pâinea de data trecută, ce se păstra în făina din lădoi. Se frământa aluatul și se lăsa să dospească. În acest timp se ardea cuptorul cu sarcini, cu tulei, cu pozdări, până se albea bolta cuptorului.

Apoi se împărțea materialul necesar pentru o pâine și i se dădea forma potrivită. Se puneau aluatul pe lopată și se puneau în cuptor, direct pe vatră, apoi se închidea ușa. Se lăsa la copt cât știa gospodina, o oră sau mai mult. Ne îmbăta mirosul de pâine proaspătă. Noi, copiii rupeam rusnoaiele ieșite din unele pâini și ne înfruptam cu poftă. Mama făcea pâinea de obicei sâmbăta, o dată pe săptămână. Vara se făcea de două ori că nu stătea din cauza căldurii.

Ce mulțumire pe toți când aveam „un cuptor” de pâine.

Alte obiceiuri

Cu cânepa la topit, torsul și țesutul

Oamenii cultivau cânepă ca să aibă din ce face lepedeie, verinci, fețe de pernă, păretare, cămeși și pantaloni. Cultivau la câmp, fiecare, cam câte un ar de cânepă de vară. Aceasta era deasă și creștea înaltă și subțire. Era cânepa pentru fire. Era și cânepă de toamnă, care făcea sămânță. Aceasta se semăna prin porumb, foarte rar. Mai era, prin porumb, un fel de cânepă subțire pentru „sfășii”. Din ele împleteam corzi din care făceam zbici.

Când era coaptă, cânepa se smulgea, se lega în mănunchiuri, se clădea în popi și se lăsa la uscat în câmp. Apoi se încărca pe car și se ducea la topit la baltă la Boțoc. Acolo se săpa o groapă în albia pârâului, se clădea cânepa, se băteau pari în pământ și

se puneau rudițe peste ea, care se legau de pari, ca să stea presată. Se puneau și ceva greutate pe ea. Apoi se dădea drumul la apă până o acoperea. Se lăsa la topit cam două, trei săptămâni. Tata mergea să vadă dacă e topită.

După aceasta se scotea și se spăla, se clătea, se puneau la scurs, după care se duceau cu carul acasă. Se întindea la uscat pe lângă garduri, pe lângă târnaț și filigorie. Când era uscată, se rupea pe meliță și se bătea de sul până săreau pozdării. Apoi se melița, după care se trăgea prin hecelă și se pieptăna până rămânea cânepa curată din care se obțineau firele subțiri. În hecelă rămăneau bucii, din care se torcea firul gros.

Din cânepa pieptănată se făcea caierul, care se puneau în furcă și cu fusul se torcea. Se trăgea din caier, se răsuca cu fusul și se obțineau firele. De pe fus se puneau firele pe rășchitor. De pe rășchitor se lua și se obțineau jârebdea. Aceasta se depăna pe depănătoare și se obțineau ghemul. Apoi se urzea pe urzar. De pe urzar se puneau pe război. Se prindea un capăt de sulul din spate și se rotea pe sul. Pentru a nu se încălci se puneau vergele pe sulul din spate. După aceasta se treceau firele prin ițe și prin spată-se nevedea.

Dacă s-a greșit la nevedea rămănea lătunoi. Dacă nu încăpeau firele în spată, rămănea mânăzălău. Capătul din față al urziturii se prindea de sulul din față. Ițele se prindeau cu scripeții de brâgle și jos de tălpici. Când se călca tălpicul se făcea rostul între fire și se introducea suveica cu firul pe țeava făcută pe sucală. Urzitura era întinsă bine prin răsucirea sulului din spate care era oprit cu opritorul. Pânza se întindea cu întinzătorul. Așa se obțineau latul de pânză care se răsuca în gig. Pânza se putea face cu diferite forme. La război se puteau folosi și ițoșoare, cu care se făceau diferite forme în pânză. Torsul se practica și în șezători, iar țesutul între Bobotează și Postul Mare.

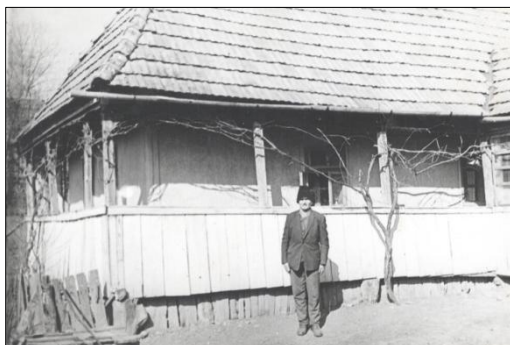
Cuptorul de cărămidă

După anul 1960, în locul caselor vechi, s-au construit alte case noi, zidite din cărămidă făcută de țigani. Erau în sat trei familii de țigani, familiile a trei surori: Roza, Ești și Catița, care se ocupau vara cu confecționarea cărămizilor din năglag, din coastă. Năglagul sau argila este un pământ galben care se prelucra și care se putea modela.

Se săpa pământul, se puneau grămadă, se arunca apă peste el, se amesteca cu sapa până se înmuia, apoi se călca cu picioarele, se întorcea și iar se călca până ce se omogeniza și devenea ca o pastă. Aveau un scaun din lemn, o scândură lată cu patru picioare, pe care se puneau forma pentru cărămidă, o cutie fără capac, fără fund și avea mânăre.

Se uda forma și capacul, se lua atâta năglag cam cât intra în formă și se trântea în cutie, în formă. Se apăsa foarte bine cu mâinile, apoi se rădea deasupra cu capacul pe muchie. Se acoperea cu capacul, se prindea de mânăre, se înclina puțin și se trăgea pe marginea scaunului, ca să se radă fundul și să fie dreaptă. Se ținea într-o parte ca să nu cadă și se așeza pe arie, pământul îndreptat, ras cu sapa și presărat cu lut să nu se prindă de pământ. Se apăsa cu degetele mari pe capac și rămănea cărămida jos. Apoi se

îndrepta puțin cu capacul și se lăsa la uscat o zi, două. După ce se usca, se întorcea într-o parte să se usuce mai bine. Când se usca bine, se clădeau în grămezi, în măgile, așezate în dungă pentru a se usca de tot și se acoperea măgla cu paie sau rogoz.

*Casa părintească veche, 1968.
În imagine Palcu Vasile, tatăl*

Casă din cărămidă, 1972

Când erau uscate de tot, se organiza o clacă mare și se ducea cărămidă acasă. Participau și zece atelaje care cărau toată ziua. La o casă trebuiau și 15.000 de cărămizi. Acasă, un om priceput clădea cuptorul de cărămidă pentru ardere. Se clădeau patru picioare lungi de patru metri, late de o cărămidă și jumătate și înalte cam de un metru. Între picioare era un interval cam de șaizeci de centimetri, unde se vor introduce lemnele. Apoi se închideau intervalele, și se obținea o suprafață dreaptă. Se lăsau găuri pentru cărbune, în general brichete de cocs. Când era gata cuptorul, se muruia cu lut și se acoperea cu pământ, pentru a nu ieși căldura.

Apoi se aprindea cu spini aduși din timp, care se introduceau în găurile de jos, de la baza cuptorului. Se băgau spinii la ambele capete. Focul era alimentat cam cinci, șase ore, apoi se umpleau intervalele cu lemne groase. Se închideau gurile cu cărămidă clădită și se muruia cu lut. După ce ardeau lemnele dinăuntru, începeau să se aprindă cărbunii puși în găurile dintre cărămizi. Ardea așa cam patru, cinci zile și se dezvoltă o temperatură foarte mare.

Uneori se topeau, pe alocuri, cărămidzile, de temperatura prea mare, de aceea se făcea cuptorul în locuri mai deschise. Când se mai potolea focul puneam deasupra cartofi la prăjit. După ce se terminau de ars cărbunii, se mai aștepta cam o săptămână să se răcească. Apoi se putea zidi casa.

Șezătorile

Iarna, între Bobotează și Postul Mare, era perioada când se organizau șezătorile. Scopul lor era de a se întâlni vecinii, prietenii, feciorii și fetele în serile lungi de iarnă.

Atunci nu erau radiouri sau televizoare. Erau anumite case unde se adunau: la familia Bărdășan, la Fărăgău, la Șchiopica. Își duceau de lucru: se torcea, se croșeta din lână sau bumbac și altele. Puneau caierul pe furcă și torceau câte două fuse pe seară.

Se croșetau laibăre (veste), sfetăre (jerseie), mănuși, fulare, șosete și alte lucruri.

În timp ce lucrau se spuneau glume, se povestea, se bârfea, se veseleau. Le trecea timpul mai ușor și lucrau mai cu spor. Feciorii mai furau fusele fetelor. Apoi băteau la ușă că a venit „poșta” pentru fata la care i-a dispărut fusul. Fata trebuia să meargă afară să plătească fusul, de obicei-un sărut.

Mai veneau și matahale. Un fecior se îmbrăca în haine de fată, se masca la față și cei din șezătoare trebuiau să ghicească cine este. Sau o fată se îmbrăca în haine feciorești. Alt obicei era „Găina scurtă”. O fată își băga și mâinile și picioarele în mânecile unui uiș- sacou. Se masca la față și intra în casă. Nu se putea apăra și cei din șezătoare o răsturnau. Era mare distracție. La sfârșitul serii se serveau uscături, gogoși, porumb boabe- fiert, câte „un păhărel” și altele.

Între anii '80-'90, educatoarea Terezia Palcu a reînviat șezăturile de altă dată. Femeile participau cu multă bucurie și însuflețire. Se organizau pe rând la toate femeile și la sfârșit fiecare își arăta măiestria de bucătăreasă. Soția prezenta diferite evenimente care au avut loc sau făcea recenzii de carte. A organizat șezători în mai multe case. Odată, s-a ținut șezătoria la Ceușan Ioan, în capul satului. Era un noroi... și femeile și-au lăsat încălțăminte în târnaț. Totul a decurs foarte bine, dar când să plece, ... încălțate dacă ai cu ce. Toată încălțăminte a dispărut. Au plecat acasă fiecare cu ce a putut. A doua zi, au găsit încălțăminte în cuptorul de pâine.

Îmi amintesc, într-un an, la sfârșitul sezonului s-a făcut o șezătoare mare la Căminul Cultural, unde au participat și bărbații, soții femeilor. Femeile erau îmbrăcate în costume naționale. Femeile au lucrat, iar bărbații se ocupau de glume și de păhărele. Eu mă ocupam cu pozele sau o ajutam pe soția la ce avea de prezentat. Am immortalizat mai multe scene de la șezători.

Poză cu șezătoria

Claca

Clacă înseamnă muncă fără plată. De obicei, când omul avea un volum mare de muncă, își chema prietenii, vecinii și rudele să îl ajute. Claca se făcea la cosit, la îmblătit- la treierat, la suretit, la construcția caselor și altele. Între anii '60 și '70 s-au construit aproape toate casele din sat, case cu fundație de beton, cu pereții din cărămidă și acoperite cu țiglă.

Munca se începea cu formula: „Doamne, ajută!” În grup mare munca mergea mai ușor, iar unde puneau mai mulți mâna se cunoștea. Proprietarul era pregătit cu „de-ale gurii”, ca munca să meargă mai cu spor. În timpul lucrului se povestea de toate. Cu glume intercalate munca se părea mai ușoară. După ce se termina lucrarea, se

așezau cu toții la masă. Era o atmosferă de bucurie și de mulțumire. Bineînțeles, claca se făcea prin rotație.

Mai demult popa își făcea toate muncile mari cu clacă. În regimul trecut se făcea și clacă obligatorie- munca patriotică. Așa s-a construit Școala, Căminul Cultural, magazinul și altele. Astăzi, claca se practică mai puțin. Oamenii fiind mai bătrâni, muncile agricole se fac cu mijloace mecanizate. În mare parte prășitul a fost înlocuit cu erbicidatul și cositul se face cu tractorul.

Șezătoare la Căminul cultural din sat, 1977

JOCURI DE COPII

Jocuri mai cunoscute

Negvia

Printre jocurile preferate ale copiilor, în anotimpul primăvara, era și „Negvia”. De obicei, duminica după masa se adunau copiii de pe uliță și încingeau jocul, pe un loc cu iarbă unde se putea alerga. Noi ne jucam acest joc pe iarbă la tetea Toderuc, între Gheorghe Barna și tetea Gusti Moldovan. Ne împărțeam în două echipe, una în atac și cealaltă în apărare. Înfîgeam în pământ o botă cam de un metru înălțime, botă cioplită la vârf, ca să se poată așeza pe ea negvia-o bucată de lemn lungă cam de douăzeci și cinci de centimetri. Cu altă botă- bota trăgătoare, se lovea cu putere negvia, ca să meargă cât mai departe. Echipa apărătoare încerca să apere negvia cu o creangă sau cu o botă. Dacă o apărau, trăgătorul trecea de o parte și trăgea alt coechipier.

Dacă nu o apăra, cei din apărare aruncau negvia spre trăgător. Acesta încerca să lovească negvia cât mai tare și număra negviile de la bota înfiptă până unde cădea negvia. La cinci lungimi de botă era o negvie. Dacă trăgătorul nu respingea negvia, măsura până unde cădea. Atunci când apărătorul lovea cu negvia bota înfiptă, trăgătorul trecea pe margine. Se ținea evidența negviilor, care echipă câte negvii a reușit să facă. Când toți membrii echipei „au tras” se făcea schimbul de echipe.

Era un joc antrenant, care necesita multă mișcare, multă energie și voie bună. Toată ulița auzea ce se petrece acolo. Acum nu se mai practică acest joc.

La Gurețe

Când eram copil, primăvara, înainte de a se aduna oile de către cioban, noi, copiii mergeam cu oile la Gurețe. Ne adunam patru, cinci copii și duceam toate oile de pe uliță la păscut. Stăteam toată ziua și ne duceam și de mâncare. În coasta de la Gurețe erau două pâraie mari, largi și foarte adânci. Pârâul dinspre sat avea în mijloc un fel de insulă sau mai bine zis o peninsulă. Apa a săpat în coastă pe două laturi și a rămas în mijloc insula care avea roca mai tare. Noi îi spuneam Cetate.

În partea de jos cetatea era foarte abruptă. La înălțimea de cinci, șase metri era un loc drept unde puteam sta mai mulți copii. Ca să ajungem acolo trebuia să mergem prin partea de sus, să trecem pe o culme înaltă și foarte îngustă. De sus ne lăsam doi, trei metri până ajungeam pe treapta unde puteam sta. De acolo, ne lăsam în jos, ca pe derdeluș, de la înălțimea de cinci, șase metri.

Era foarte distractiv, dar și periculos. Ca să urcăm din nou trebuia să mergem iarăși prin partea de sus pe culmea îngustă. De sus vedeam oile și fugeam după ele când era problemă. Când ne flămânzeam, întindeam masa jos pe pământ, în aer liber. Apoi continuam jocul. Seara, ne întorceam acasă obosiți, dar mulțumiți. În celălalt pârâu, la baza lui, era un strat de spoială cu care mamele noastre spoiau casele pe dinafară.

La scăldat

Vara, când era căldura mai mare, ne duceam la baie la Boțoc, unde erau niște bălți mari, unde oamenii au topit cânepa. Bălțile erau pline de apă. Acolo ne adunam o droaie de copii și făceam baie în apa caldă, apă care se murdărea pentru că era plină de glod la fund. Era pericol cu lipitorile, care ni se lipeau de picioare și ne sugeau sângele și de care ne scăpam foarte greu. Important era că ne răcoream bine de arșița nemaipomenită a verii.

Iarna pe uliță

Îmi povestea Suci Alexandru (80 de ani) că în copilăria lui se dădeau cu sania pe la „Ghețari”. Era un loc pe „ulița din sus” numit „Ghețari”. Erau niște gropi înconjurată de copaci, unde nu prea pătrundea soarele și oamenii puneau apă la înghețat, apoi foloseau gheața să țină rece alimentelor în pivniță. De la Ghețari se dădeau copiii și tinerii cu săniile și cu ceglele de lemn pe derdeluș, în lungul uliței până la Ciurgău, fântâna din centrul satului. Era cel mai lung derdeluș, dar și periculos deoarece avea curbe și era destul de înclinat și atunci nu era lumină pe stradă. Era o mare distracție, unde se adunau aproape toți copiii din sat.

Când eram în ciclul gimnazial ne dădeam cu sania pe lângă prăvălie, de din sus de sat.

Era foarte periculos deoarece panta era mare și când ajungeam la prăvălie nu te puteai asigura din cauza vitezei.

Cel mai frumos derdeluș era pe ulița noastră, ulița spre C.A.P. Ne adunam seara toți copiii de pe ulița noastră și de pe „ulița de dincolo” și ne dădeam cu săniile din deal de la tetea Zaharie al lui Florea, până pe la Obreja. Când era drumul bătut, mergea sania cu o viteză destul de mare și nu era periculos, numai cei care mergeau în sus trebuiau să se ferească să nu-i agațe cei care veneau la vale. Mașini nu umblau sau dacă venea ceva, era în lungul drumului și se vedea. Ne distram până seara târziu. Derdelușuri periculoase erau pe lângă tetea Gusti Moldovan, prin fața prăvăliei, pe la Mureșanu sau pe la Stanu.

În cătărigi

Mai demult nu era piatră pe drum, mai ales de la prăvălie în sus. Era un noroi de neînchipuit în ziua de azi. Aproape că nu se putea umbla pe drum când ploua. De prin '62 au venit tractoarele și au făcut niște „ogășii” până-n genunchi. Foloseam cătărigii, care erau folosiți la noi în sat din strămoși.

Un cătărig era un lemn înalt cam de un metru, puțin arcuit, care avea la mijloc o scăriță pe care puneai piciorul. Scărița avea un „gânj” din salcă răsucită ca să stea piciorul fix. Sus se lega cu o curea de picior sau cu o ață. Jos, cătărigul avea un inel de fier ca să nu se crape și să nu se roadă, iar în mijloc avea un cui pentru a nu aluneca. Așa mergeam la școală, în cătărigi, și pentru că pe drum era așa de mare noroiul, nu mergeam pe drum, ci pe rât. Se întâmpla că ne înglodam în noroi, adică intrau cătărigii prea adânc și ne răsturnam.

Podul din fața școlii a fost mult timp stricat și trebuia să trecem pe o punte. Treceam în cătărigi și era periculos că se putea înfițe cuiul din talpă în scândură și puteam cădea în apă, sau ne puteam dezechilibra. Ajungeam la școală, puneam cătărigii lângă perete și intram în clasă cu încălțăminte curată.

ÎNTÂMPLĂRI INTERESANTE

Întâmplări tragicomice

Mistrețul

Era în toamna lui 1986. Gusti Jeleru păștea oile în pădure la Boțoc. Căinii au alungat un mistreț rănit, care a venit pe pășune la vale până în sat, în Berc. Conțiu Avram lucra în grădină, în marginea satului. Mistrețul l-a văzut și a pornit spre el. Omul s-a cățărat într-un pom, dar mistrețul l-a înhățat și și-a înfipt colții în șoldul omului.

Mistrețul a luat-o pe drum, iar pe lângă Pop Augustin a trecut peste podul mare, pe ulița dincolo, unde l-a întâlnit pe Stan Ioan. Mistrețul l-a mușcat de mână, dar a fost salvat de doi consăteni: Ceușan Gavril și Moldovan Augustin. Accidentații au urmat tratament antirabic timp de două săptămâni.

Mistrețul și-a continuat drumul pe lângă Vasile Ceușan și a mers pe uliță până la nenea Gusti Moldovan, apoi a luat-o spre coastă. Pe drumuț în jos venea Ceușan Augustin. Mistrețul a prins viteză, l-a răsturnat pe om, care a căzut pe spate de i-a sărit pălăria din cap. Animalul a trecut peste el, i-a luat pălăria în gură și a mers mai departe.

Sub coastă, de la groapă până la C.A.P. erau mai mulți oameni care scoteau sfecla. Văzând mistrețul l-au înconjurat, și animalul a intrat în grădina părinților mei, Palcu Vasile și Rafina. Mama era în curte cu vecina ei, mătușa Florica. Auzind mare gălăgie în fundul grădinii, au pornit-o într-acolo. Când să deschidă ușa la grădină, mistrețul a trecut prin fața lor intrând prin gard la vecinul Barna Gheorghe, după casă. Acolo au venit oamenii și stând dincolo de gard, au început să-l înțepe cu furcile de sfeclă. Bocicor Ioan, cantorul, l-a înțepat de mai multe ori cu furca în ochi, până l-a orbit, apoi l-au lovit până a murit.

Au anunțat miliția care l-a preluat. Așa s-a sfârșit o întâmplare care putea avea urmări tragice.

Focul

Într-o dimineață de vară, prin 2010, cam pe la ora șapte, am auzit sirena Poliției de pe la Păingeni. După un timp sirena a intrat în sat și a mers pe ulița spre C.A.P. În scurt timp a apărut și mașina pompierilor. Am aflat apoi că a ars grajdul mătușii Anica Moldovan. Ce s-a întâmplat de fapt?

Mătușa Anică și-a ars lăzile în care ținea puii, cu flacără deschisă în grajd. Le-a ars bine „pe față și pe dos” și s-a dus înapoi la culcare. S-a trezit cu vâlvătaia în fața casei, ardea grajdul. Cauza? În timp ce a ars lăzile, manevrând torța cu flacără a ajuns și la tavan, iar podul și fânarul erau pline de fân care s-a aprins și a ars mocnit. La un moment dat a izbucnit vâlvătaia. Oamenii au anunțat poliția și pompierii, care au stins focul, dar grajdul a ars în totalitate. Așa a rămas mătușa Anică fără grajd.

De-a rostogolu cu căruța

În toamna anului 1975 trebuia să aduc un butoi de la unchiul meu, Conțiu Ioan, preotul din Crăiești. Într-o seară am plecat cu socrul meu, Conțiu Alexandru, cu căruța cu doi cai, pe la Merișor, că aveam ceva de dus de acolo la Crăiești. De la Merișor ne-am continuat drumul mergând pe pășunea de dincolo de deal, trecând pe lângă familia Roșca de după deal, spre Băla, pentru a scurta drumul.

Se înnoptase. Socrul conducea caii, iar eu stăteam în lada căruței, în picioare, cu lanterna în mână, să fac lumină cailor. Socrul mi-a spus să sting lanterna să nu deranjez caii. Caii alergau și eu i-am spus socrului să-i lase mai încet, să nu se întâmple ceva.

— Las' că se descurcă ei, zice socrul. Deodată am simțit că se înclină căruța. Intuind ce se întâmplă, m-am rostogolit de vreo trei ori ca să nu mă prindă lada căruței. Lanterna am pierdut-o, dar am căutat-o pe jos și am găsit-o. Eram sub un răzor mare. Căruța era cu roțile în sus, caii erau pe spate și dădeau din picioare, iar socrul stătea pe locul lui, prins sub căruță și striga:

— Vasileee, ...scoate-mă de aici! M-am apropiat de cai cu frică, dar socrul a reușit să iasă singur. Era o situație de groază. Caii se zvârcoleau și socrul le-a tăiat imediat ștreangurile, cu un briceag. S-au ridicat imediat și ne-am bucurat că nu am pățit nimic. Timp de o oră am refăcut căruța. Ne-am continuat drumul, mergând cu lanterna aprinsă înaintea cailor, pipăind drumul cu piciorul, iar socrul ducea caii de căpăstru în urma mea. Cred că am coborât pe coastă spre Băla.

Am nimerit pe drumul ce duce de la rât la terenul de fotbal, am trecut prin Băla, prin Lefaia și am ajuns la Crăiești cam pe la ora douăzeci și trei. I-am povestit și unchiului prin ce am trecut. După vreo două ore am luat butoiul și am pornit spre casă, prin Lefaia, prin Băla și am ieșit în deal la Șomodelu. Am stat culcat în lada căruței, dar nici gând de somn. La ora trei am ajuns acasă. Punând capul pe pernă, am tras concluzia că noaptea se doarme, nu se umblă pe coclauri.

Șarpele

Într-o zi de vară eram de serviciu la școală. Soția a venit până la mine, cu copilul nostru, Marius, care avea vreo patru-cinci ani. După ce au plecat, afară, spre mătușa Aurelia Baciș, soția a stigmat puternic:

— Vasileee!!!

Eram în sala profesorală. Știam că după ușă la coridor este o mătură și din instinct am luat-o cu mine. Am ajuns la fața locului și soția mi-a arătat spre perete și mi-a spus:

— Un șarpe!!! Jos, la baza peretelui era crescută o floare. Ținând mătura în mâna dreaptă, cu mâna stângă am dat floarea la o parte să văd ce este acolo. La baza florii era încolăcit un șarpe. Deci, eu țineam mătura într-o mână și cu cealaltă, cu mâna goală, am dat floarea să văd șarpele. Imprudență totală. Putea să mă muște. Apoi cu mătura l-am alungat.

Mai târziu am realizat ce mi se putea întâmpla.

Ursul

În noaptea de douăzeci și patru mai 2016, pe la ora trei, câinele meu a lătrat foarte, foarte tare și deosebit. Mi-am dat seama că e ceva în neregulă. Știind că pe hotarul nostru sunt mai mulți urși, m-am gândit că a venit ursul la albine. Am luat lanterna, m-am dus la ușa grădinii și am îndreptat lumina spre albine, dar nu am observat nimic. Ploua și nu se vedea bine.

M-am întors în casă, dar câinele nu s-a potolit și a mai lătrat cam o jumătate de oră. Dimineața m-am dus la școală și pe la ora zece a venit soția și mi-a spus că în grădină e problemă. Am plecat repede acasă și am găsit un roi răsturnat, iar un stup matur era pur și simplu făcut praf: ramele din magazie erau împrăștiate peste tot, iar cele din cuib erau zdrobite în ploaie. Una chiar lipsea. Pe alocuri tot câte un mănunchi de albine plouate și înfrigurate. Lada de stup era aruncată mai încolo. Am refăcut doar trei rame din zece.

În serile următoare am stat de veghe, am făcut foc, am făcut zgomot, acționând, de la distanță cu o sfoară, patru clopote mari, dar ursul n-a mai venit. Ce se întâmpla oare dacă mă apropiam de stupi când era ursul acolo?

Regionalisme

Carul

cedlău, cuiul din dric, dric, fundul carului, fundul din față, fundul din spate, leasa, leoca, loitra, morcoșa, osia, roțile, ruda carului.

Roata

butuc, cuiele din capul spițelor, cărigile butucului, otheadă, raf, spițe.

Jugul

bulfeie, cuiul din jug, lopăcioară, răsteu (răsteie), umărul jugului.

Plugul

brăzdar, coarnele plugului, cuțit, potâng, rotile, ruda plugului, tânjală.

Prelucrarea cânepii

buci, caier, fuior, fus, hecelă, meliță, piaptăn, pozdări, sul, tors.

Războiul de țesut

brâgle, căluți, fuștei, ițe, ițișoare, întinzător, lătunoi, lemnar, lopăcioară, mânzălău, natră, nevedit, spată, sucală, suluri, suveică, tălpici, urzit, vergele.

La cosit

coasa, cărigă, cutie, ic, ileu, mâner, toporiște, toc pentru cutie; brazdă, căpiță, claiie, otavă, purculeț, săcastru.

Casa

boiandruc, căprior, ciotârnă, cupașă, filigorie, grindă, hornoi, podele, polmon, streășină, târnaț, tindă.

ANEXE

Anexa nr. 1

Moișa, în date cronologice

1256 - Prima mențiune documentară a localității Moișa: „*Dawt și Laurențiu, fratele aceluiași și Bob, fiul lui Olop, rudă a lor, au mărturisit că au vândut pe veci și nestrămutat, cu încuviințarea megieșilor, anume Ladislau, fiul lui Mylast și al altora, împreună cu toate folosițele ce țin de jumătate parte, toată partea pământului lor de moștenire numit Merișori, aflătoare în vecinătatea și apropierea pământului numit Moișa*” (Doc. Rom. C, a II, p. 15) 1344 -...Ioan, fiul lui Ladislau, nobil de Moișa încheie un contract de vânzare-umpărare a unei părți din moșia de la Sângeorgiul de Câmpie (Doc. Rom. C b. IVp. 181) 1724 - în recensământul realizat în timpul „Pragmaticii Sancțiuni” localitatea Moișa figurează cu 22 de gospodării, împărțite după situația de drept astfel: 16 iobagi, 2 jeleri, alte categorii-4. Tot aici este menționată înzestrarea economică a locuitorilor satului, constând în teren arător de 281 de câble, fânațe de 145 zile de coasă, vie pentru 20 de zile de prașilă. Veniturile comunale din alte surse sunt de 9,70 florini.

1733 - În Conscripția Episcopului Inocențiu Micu Clain se menționează existența a 95 suflete, biserică și casă parohială precum și 4 iugăre de teren cositor (6 care de fân) al bisericii. Preoți erau doi, Ioan și Lupu (A. Bunea: Episcopul Ioan Inocențiu Clain)

1750- După statistica românilor din Transilvania făcută de vicarul episcopal Petru Pavel Aron, în Moișa existau 114 suflete, biserici și casa parohială (Izvoare de demografie istorică, vol. I, p. 294)

1762- În baza rezultatelor conscrierii confesionale din Transilvania, în Moișa existau: un preot unit pentru 8 familii de credincioși și un preot neunit pentru 13 familii de creștini (ortodocși). Biserica era folosită de către uniți. (Izvoare de demografie istorică, vol. I, p. 331)

1785 - Localitatea avea 28 de case, avea doi preoți uniți la 229 locuitori. Principalii proprietari de pământ erau C. Paulus Ladislau și Ștefan Toldalagi. (Metes Șt., Contribuții la studiul populației, tab. IV)

1848- Moșenii participă la acțiunile revoluționare românești având ca obiective emanciparea socială și națională. Despre confruntările cu armatele dușmane din acea perioadă, bătrânul Ioan Achim Palcu, născut în 1882, istorisea, pe baza datelor aflate de el de la generațiile anterioare: „Bunicul meu, clopotar la biserică, povestea că bunicul acestuia ce trăia la 1848 avea trei frați, urmăriți de armată prin grădini, care au

fugit spre pădure cu căldarea în spate. Unul a fost împușcat, unul a fugit la Glăjărie, din care se trag Pălcăștii din această localitate, iar el a scăpat ascunzându-se în bostani.”

1895 - Pe baza recensământului gospodăriilor, terenurile din Moișa aveau ca proprietar pe Dozsa László, fiind arendate de Frankel Izsák. Ele constau în 597 iugăre din care: 190 arabil, 22 grădini, 112 cositor, 92 stufăriș și 172 pădure.

1914–1918 - în luptele de pe fronturile primului război mondial și-au jertfit viața 13 fii ai satului Moișa.

1918 - Locuitorii văd împlinit visul de veacuri de unire a Transilvaniei cu România. La 23 noiembrie 1918 în localitate se constituie Consiliul Național Român, în prezența protopopului Ariton M. Popa din Reghin, fiind ales ca delegat la Marea Adunare de la Alba Iulia preotul Nicolae Porav.

Redăm mai jos protocolul din 27 noiembrie 1918, încheiat în ședința Consiliului Național Român.

1918, noiembrie 14/27, Moișa Protocol luat în adunarea generală a poporului precum și a Consiliului Național Român din Moișa de câmpie ținută la 27 noiembrie 1918 în care cu unanimitate de voturi se alege de delegat Onoratul Nicolau Poravu preot gr. cath. care va reprezenta Comuna Moișa la marea adunare națională ce se va ținea la 1 Decembrie 1918 în Alba Iulia (Bălgrad). Moișa la 27 noiembrie 1918.

Nicolae Porav Președinte		Zaharia Oltean notar
1. Alexandru Conț	5. Pavel Pop	9. Ilea Șopterean
2. Todor Oltean	6. Teodor Pop	10. Vasilie Popp
3. Alexandru Roșca	7. Gavril Bocicor	11. Vasilică Bocicor
4. Gheorghe Oltean	8. Petrea Roșca	

1940 - septembrie. Ca urmare a Dictatului hortist de la Viena o parte a Transilvaniei, din care făcea parte și satul Moișa, este ocupată de Ungaria. Ocupația străină, cu toate consecințele ei negative asupra românilor, va lua sfârșit în toamna anului 1944.

1940–1944- în luptele de pe fronturile celui de al doilea război mondial și-au dat viața 13 fii ai satului Moișa.

1962 - Ca urmare a politicii de socializare a proprietății, are loc comasarea pământului și înființarea cooperativei agricole de producție, a cărei existență a durat până în anul 1990, fiind lichidată în conformitate cu Legea 18, privitoare la constituirea și reconstituirea proprietății private asupra pământului.

1964 - la ființă Școala Generală cu opt clase, a cărei existență continuă până în 2004.

1968 - Cu sprijinul statului și prin efortul locuitorilor, în sat se introduce curentul electric. Pentru satisfacerea nevoilor de deplasare la noile locuri de muncă, satul va fi legat de Târgu-Mureș prin linie de autobuz.

1990 - Ca urmare a evoluțiilor politice de după decembrie 1989, biserica greco-catolică iese din clandestinitate. În septembrie 1994 se sfințește piatra de temelie la noul edificiu al bisericii greco-catolice.

1992–1995 - Prin efortul sătenilor, se introduce gazul metan în gospodăriile satului.

1993–1996 - Se construiește o nouă casă parohială a comunității ortodoxe locale.

1996 - Cu prilejul împlinirii a 740 de ani de atestare documentară, se organizează întâlnirea fiilor satului.

1996 - Finalizarea lucrărilor și sfințirea Casei Parohiale Ortodoxe.

1998 - După multe „peripeții”, s-a introdus telefonie automată în sat (cca 45 de numere de telefon) și Internetul.

1996–1999 - Finalizarea lucrărilor, pictarea și sfințirea Bisericii Greco-Catolice.

2000 - Construirea și sfințirea Grotei Sfintei Fecioare Maria - imitație după Lourdes. Instituirea, în fiecare zi de 8 septembrie, a Pelerinajului anual la Grota Sfintei Fecioare. Lucrări de împrejmuire a Bisericii Greco-Catolice, a Grotei și a Monumentului Eroilor.

2003- Ridicarea troiței la Biserica Ortodoxă, în cinstea eroilor neamului.

2002–2004 - Lucrări de îmbunătățire la Școala Generală și la Căminul Cultural Moișa; renovarea Casei Parohiale Greco-Catolice.

2004 - Îmbunătățirea drumului comunal, pe o porțiune de 3,5 km. Școala Generală Moișa devine... Școală Primară.

*Moișa în sărbătoare. 750 de ani
de la cea mai veche atestare documentară a satului Moișa,
Editura BRĂDUȚ, Târgu-Mureș, 2006, pp. 8-9.*

Anexa nr. 2

În clandestinitate

Moișa - un sat obișnuit ca multe altele din Câmpia Transilvaniei, a cărei istorie se pierde în îndepărtarea timpului. La anul 1700, populația de aici, din liberă convingere împreună cu preotul lor se reîntorc la credința străbună prin Unirea cu Biserica Romei. În anul 1733, o veche statistică cunoscută sub denumirea Conscriptia Episcopului Ioan Inocențiu Micu, înregistra 95 de suflete greco-catolice, numărul lor ajungând la 114 pe timpul Episcopului Petru Pavel Aron (1750). Frământările religioase de la începutul deceniului al 7-lea al acestui veac, îi dezbină pe credincioși în uniți și neuniți, stare vremelnică deoarece timpul îi readuce în matca lor firească.

O caracteristică a locuitorilor acestei așezări a fost buna înțelegere, armonie și trăire creștinească, manifestată îndeosebi în duminici și sărbători, când mica bisericuță de lemn devenea neîncăpătoare, creștinii manifestându-și astfel unitatea de credință, încredere și înțelegere reciprocă, glasul lor aducând rugăciune și imnuri de laudă și mulțumire lui Dumnezeu. În această atmosferă de unitate în credință, păstoriți de preotul Dumitru Poptămaș, armonia satului este crunt lovită de scoaterea în afara legii a bisericii și credinței greco-catolice. A urmat un lung calvar atât pentru preot și familia sa cât și pentru credincioși. Refuzând trecerea la ortodoxie împreună cu majoritatea enoriașilor, preotul a fost evacuat din casa parohială în termen de 24 de ore împreună cu familia sa și toate bunurile, în plină intrare în iarnă. Într-ajutor i-a sosit credinciosul Iuliu Ceușan, oferindu-i casa modestă compusă din două camere (pentru 9 membri de familie), familia sa numeroasă și ea, retrăgându-se în bucătăria de vară (o singură cameră).

Cu toate măsurile și constrângerile autorităților, cu unele excepții, moișenii și-au păstrat credința. În mijlocul lor a rămas pr. Dumitru Poptămaș fiind secondat un timp de preoții Ioan Conțiu și Grigore Dogaru. El și-a păstorit turma cu răspunderea și jurământul care îl implica credința și profesia sa. Sistematic era vizitat de prelați ortodocși și reprezentanți ai securității pentru a-l abate de la credință atât pe el cât și pe credincioși. În repetate rânduri a fost amenințat cu închisoarea. De fiecare dată arestarea sa era de scurtă durată. Nimeni nu își putea asuma răspunderea pentru familia sa numeroasă. El era de fapt tot un deținut, sortit să câștige hrana și cele necesare creșterii a 9 copii (soția fiind înlăturată din învățământ), să plătească împovărătoarele obligații către stat, constând în „cote” împovărătoare, consecința a închiurării pentru 5,45 ha teren și să suporte batjocura pe postul de cărauș al satului pentru

aprovizionarea cooperativei de consum și transportul ori de câte ori era nevoie a liderilor P.C.R.

În aceste condiții deosebit de grele preotul Dumitru Poptâmaș nu și-a neglijat creștinii. Dovadă elocventă în acest sens este un *Raport* alcătuit de unul dintre preoții ortodocși, Ioan Opriș, perindat și el ca administrator parohial, al zecelea dintr-un șir de preoți în tot atâția ani.

Raportul emanat din conștiința și datoria preotului de a informa, chiar dacă nu se cerea acest lucru, nu necesită explicații suplimentare. Situația, considerăm noi, este tipică pentru biserica și credința greco-catolică scoasă în afara legii. Se obișnuiește astăzi să se spună de către mulți creștini ortodocși, ateii ori liberi cugetători, că biserica unită a încetat a mai exista odată cu confiscarea lăcașurilor de cult, constrângerea trecerii la ortodoxie, prigonirea preoților, interzicerea cununilor religioase și a botezurilor.

Aceste afirmații nu concordă cu realitatea. Bilanțul a zece ani de activitate clandestină este în măsură să ne dea un răspuns corect, imparțial al ceea ce a urmat. El este o dovadă de continuitate, viabilitate și tărie în credință a românilor greco-catolici, considerată de ei adevărata biserică a lui Isus Cristos. (D.P.)

Raport

În legătură cu situația confesională din Moișa, raionul Tg.-Mureș

ss. Pr. Ion OPRIȘ

Din totalul de 140 de familii, cam 56 de familii au primit unificarea, restul de 86, nu. Totuși și din acestea 54 de familii, cam 50 % oscilează, abia cca. 30 de familii putând conta ca reveniți cu maximum de probabilitate. Restul sunt în funcție de propaganda pentru sau contra unificării. Se întâmplă apoi, tot între cele 30 de familii, bărbatul, cu o parte din copii să se considere reveniți, iar femeia cu o parte din copii se consideră nereveniți. Cazul curatorului casier Graur Teodor a cărei soție face parte dintr-o familie ostilă revenirii și care are 2-3 copii, născuți după 1951, pe care nu i-am aflat trecuți în lista botezaților și care de fapt au fost botezați clandestin. Prim curatorul Gheorghe Barna, care este unul din cei mai de încredere dintre oamenii noștri, are și el o fată cununată - religioasă tot clandestin. Și unul și altul n-au ascuns, aceste fapte pe care le-am aflat din altă parte și le-am verificat cu matricola botezaților și a cununaților lor.

Fapt cert este că în Moișa există o activitate greco-catolică clandestină de mare amploare. Din tabloul de mai jos se poate vedea numeric, care este situația botezaților și a căsătoriților, în Moișa, comparat cu numărul nașterilor și căsătoriilor înregistrate la Sfatul Popular Păingeni. Procentul copiilor botezați și a tinerilor cununați la biserica noastră este infimă. Ori, tot restul au fost botezați și cununați în mod clandestin. Căci

acei ce cunosc firea habotnică a moişenilor, spun hotărât că nu există copil nebotezat și tineri necununăți și bisericește în Moişa.

Anul	Născuți•		Căsătoriți			
	Inreg. civil	Botez. ort.	Botez. clandest.	Inreg. civil	Căsăt. ort.	Căsăt. clandest.
1949	23	—	23	3		3
1950	26	8	18	2	1	1
1951	17	6	11	7	2	5
1952	20	4	16	5	-	5
1953	21	-	21	4		4
1954	23	1	22	5	-	5
1955	22	-	22	9	-	9
1956	26	-	26	3	-	3
1957	21	-	21	2	-	2
1958	11		9	1	-	1
Total:	210	21	189	41	3	38
		(10 %)	(90 %)		(7,31 %)	(92,69 %)

Din cauza echivocurilor familiare, pomenite la punctul 1, ca și din cauza înrudirilor, caracterul clandestin al acțiunii contra unificării este foarte pronunțat, informațiile precise sunt foarte greu de obținut și totul se bazează aproape numai pe zvonuri și deducții. Credincioșii noștri devotați, singurii care ar fi dispuși să ne furnizeze informații, sunt ocoliți cu grijă și excluși din cercul lor, vorbiți de rău și chiar boicotați. Astfel, credinciosul Barna Gheorghe ne spune că mergând o dată la preotul Poptămaș să-l spovedească, pe când acesta locuia în casa lui Ceușan Iuliu și spovedea sigur într-o odaie, pr. Poptămaș a refuzat formal, spunându-i că dânsul nu spovedește pe nimenea. Se temea de primul nostru epitrop și-l ocolea. Alți credincioși, chiar dacă știu ceva, se feresc să spună, spre a nu se pune rău cu lumea și spre a nu face rău rudelor. Alții, cum a fost Gheorghe Barna, au fost siliți să accepte cununii clandestine a ficelilor, căci altfel risca să rămână fata nemăritată, familia mirelui fiind greco-catolică șovină.

Cauzele mai însemnate ale rezistenței greco-catolice din Moişa sunt 3:

- a) Puterea neobișnuită a rezistenței în primele momente ale unificării;
- b) Pasivitatea organelor locale de stat;
- c) Caracterul special de centru de rezistență greco și romano-catolică a orașului Tg.-Mureș.

a) Cu ocazia dizolvării bisericii unite s-au retras în Moişa preoții rezistenți, Ioan Conțiu, actualmente în Crăiești, raionul Sărmașu, care are frați și surori în Moişa și preotul Dogaru domiciliat azi în Tg.-Mureș, căsătorit cu o femeie în Moişa. Primul a stat 2 luni, iar preotul Dogaru 2 ani. Amândoi, împreună cu fostul preot al locului

Dumitru Poptămaș au dus o luptă îndrăzneată contra unificării, prin case particulare și chiar prin păduri.

b) Și în timpul lor și după aceea, când a rămas singur la Moișa, preotul Dumitru Poptămaș, acțiunea clandestină contra unificării a continuat, fără ca organele de stat să dea importanță chestiunii, considerând-o exclusiv sub latură religioasă, care probabil nu-i interesa. Astfel s-a ajuns la starea de acum a unei acțiuni și a unei rezistențe clandestine, care, nu se știe de cine e inspirată, unde duce și ce poate ascunde.

Într-adevăr, oriunde puterea de stat și-a dat efectiv concursul, rezistența a fost înfrântă. Cu preotul Poptămaș s-a făcut excepție. Astfel, mi s-a comunicat, atât de prim curatorul Gheorghe Barna, cât și de fostul secretar al organizației de bază Gheorghe Oltean și de actualul secretar al organizației de bază Toader Câmpian, că prin 1950 până la 1952 s-a găsit la pr. Poptămaș, cu ocazia unei percheziții domiciliare, efectuată de Toader Câmpian și Dumitru Pușcaș din această comună, o listă cu datele copiilor botezați până atunci de Poptămaș și o listă cu o colectă prin sat, care erau dovezi clare și suficiente despre activitatea lui clandestină. Actele au fost trimise la Tg.-Mureș, la securitate, dar nu s-a luat nici o măsură. Susnumiții sunt de părere că preotul Poptămaș are sau a avut pe cineva rudă apropiată la Tg.-Mureș, care îl susține.

Responsabilii organelor locale din satul Moișa mi-au spus că în repetate rânduri au încercat să contribuie la rezolvarea acestei probleme, dar n-au fost luați în serios. Astfel, fostul secretar de bază Gheorghe Oltean mi-a comunicat că prin 1949 a surprins în casa lui Olteanu Alexandru pe Roșca Ana din Moișa, fostă călugăriță greco-catolică și pe o altă fostă călugăriță din Poarta, raionul Reghin, făcând agitație publică contra unificării. I-a trimis la șeful de post din Păingeni, care le-a luat câte o declarație și s-a mulțumit cu atât. Descurajați și intimidați de această atitudine a organelor responsabile de stat, organele locale au încetat orice urmărire specială în această chestiune.

c) Rezistența din Moișa e susținută și de încurajările care vin din Tg.-Mureș, care în momentul de față e un mare centru de rezistență catolică. O mulțime de preoți greco-catolici nereveniți s-au camuflat în Tg.-Mureș și datorită legăturilor clandestine ce le au, ocupă posturi care le fac viața comodă și în același timp agită populația din punct de vedere religios. De asemenea mi s-a comunicat că unii credincioși din Moișa, care frecventează bisericile romano-catolice, spovedindu-se acolo, ar fi primit canoane să nu între în biserica în care slujesc preoții ortodocși și se înțelege, și cei reveniți că-i păcat.

Principalul responsabil de această situație rămâne pr. Dumitru Poptămaș, care, pe lângă toate celelalte slujbe – pe care nu le-am putut controla – a făcut 90 % din botezurile și 92 % din cununile din Moișa. Nimeni nu recunoaște nimic, totul se face în cel mai mare secret. Unii spun că credincioșilor li s-au luat jurăminte ca să nu divulge nimic din această activitate clandestină, ale cărei sensuri și legături precise nimeni nu le știe. În orice caz, Biserica ortodoxă n-a trimis aici numai oameni slabi, ci și oameni de prestigiu, care însă n-au putut face nimic altceva decât să mențină pe cele 54 de familii de oameni, probabil „nejurați” în apropierea Bisericii și a manifestărilor cultice recunoscute de stat. Cum se exprima Gh. Oltean, pr. Poptămaș a făcut din tot satul agenți de ai lui. Cei ce recunosc cultul ortodox sunt sfidați, urmăriți și chiar

boicotați sau sfătuiți să nu mai meargă la o biserică ce s-a dat de partea diavolului. Tot ce s-a putut, pe plan bisericesc, s-a făcut. Actualmente problema activității clandestine din Moișa nu mai e o problemă religioasă ci o problemă de stat, căci numai o cercetare din partea organelor de stat poate deschide gurile închise și poate lumina cărările de noapte ale acestei vaste și îndelungate activități clandestine care poate ascunde pentru stat mai multe surprize decât pentru biserică.

Actualmente, simțind probabil că o toleranță de 10 ani este prea mult, pr. D. Poptămaș s-a angajat la întreprinderea de Construcții din Tg.-Mureș. Lumea spune că în fiecare sâmbătă, vine acasă la familie și toată noaptea umblă și face slujbe clandestine, iar luni dimineața pleacă pe șantier.

Câtă vreme a stat în Moișa – familia și azi e în Moișa – se bucura de sprijinul material al credincioșilor, primind bucate și altele, pentru slujbele efectuate, ca orice preot legal plătit de popor (minus impozitul pe venit pe salariu pe care un preot legal îl plătește). Gh. Barna ne comunică că l-a întâlnit noaptea pe pr. Poptămaș cu căruța plină cu saci și cu o ferdelă, pe la Chețan Augustin. Fiind întrebat a pretextat că merge la ulei. Nu spunea adevărul, căci în astfel de împrejurări se găsește ferdelă la fabrică. Ferdela era necesară pentru măsurarea bucatelor pe care le primea de la popor. De fapt aceasta nu e prima minciună. Printre adepții pr. Poptămaș circulă ideea că dacă e nevoie, poți și să minți, minți că nu-i păcat. Tot din aceeași sursă am aflat că pr. Poptămaș după ce a făcut slujba de înmormântare în casa mortului, în mod clandestin, la soacra lui Pușcaș Ioan, noaptea a venit și a bătut la fereastră cerându-și plata. Pușcaș Ioan era de față și el este revenit.

Despre activitatea preotului nerevenit D. Poptămaș nu se pot spune pozitiv prea multe lucruri, din cauza caracterului clandestin și secret al acțiunilor lui. Se știe pozitiv doar că a lucrat și lucrează, mai ales noaptea. Această activitate este bine organizată, având o mulțime de agenți de legătură. Despre un singur botez am putut afla sigur că s-a efectuat. La data de 11 octombrie 1957 s-a prezentat la pr. T. Ciuruș din Tg. Mureș cetățeanul Pușcaș din Moișa, cerându-i să-i înmormânteze pe copila sa Rafina, de 1 an, decedată în Spitalul de copii din Tg.-Mureș. Întrucât nu pot fi înmormântați decât copii botezați și cunoscând situația confuză din Moișa, pr. Ciuruș a întrebat dacă fetița a fost sau nu botezată. I s-a spus că da. Ori în matricola anului 1956 Rafila Pușcaș nu figurează ca botezată. Ea a fost botezată sigur, clandestin.

Din puținele urme pozitive ale activității clandestine a pr. Poptămaș mai notez trei, două comunicate de Gh. Barna, ultima comunicată de Ioan Obreja. Într-o duminică dimineața, când la biserică revenită se făcea slujbă, pr. Poptămaș a spovedit până la amiază în casa lui Conț Al. Pe stradă erau pâlcuri de bărbați și femei care intrau și ieșeau din acea casă pe rând. Apoi: Când Bocicor Ioan era în comă, Gh. Barna a intrat prin surprindere în casă. La poartă sta de pază fosta călugăriță Ana Roșca, încercând să-l oprească și să dea de știre. Preotul citea la căpătâiul muribundului cu patrafirul de gât.

S-a oprit surprins, apoi a continuat citirea. Erau de față și Roșca Ioan, Roșca

Alex. și Ceușan Teodor. În sfârșit, Obreja Ioan comunică că în luna iulie 1957, mergând după sfoară pentru tutun la agentul din Merișor, în zi de duminică, pe la 10–

11 dimineța, trecând prin fața casei lui Conț Alex, a auzit zvon de cântare și slujbă religioasă. A fost însă observat că a intrat la Gh. Barna, cu care intenționa să se întoarcă spre a-i surprinde, cu mărturie. Împreună cu el era și o femeie nerevenită, care l-a întrebat: Oare ce să fie? El a răspuns: E popa vostru. Pe când să vină ca prin farmec adunarea s-a dizolvat, iar fiul lui Barna s-a întâlnit cu pr. Poptămaș care pleca acasă.

O mare greutate în urmărirea acestei activități clandestine o constituie solidarizarea locuitorilor cu Poptămaș, toți făcându-se agenți ai lui. Alții se lasă pur și simplu intimidați de amenințări. Apoi această activitate se face noaptea în timpuri și locuri variate și știute numai de ei. S-au făcut slujbe în case și chiar în grajduri, după un plan secret. Iată câteva puncte în care s-au efectuat slujbe clandestine la locuitorii: Ceușan Iuliu, Ceușan Augustin, Ceușan Ioan, Ceușan Teodor, Palcu Ioan, Palcu Achim, Palcu Vasile, Țintaru Ioan, Moldovan Augustin, Oltean Alex., Conț Alex, și chiar în casa sau grajdul personal al pr. Poptămaș. Toți aceștia, împreună cu Conț Augustin și Oltean Toader sunt capii rezistenței și ai acțiunii clandestine din Moișa.

Pr. Poptămaș i-a folosit ca agenți mai ales pe aceștia și prin ei face propagandă fățișă contra unificării. Ei formează opinie și terorizează cu amenințări pe cei ce au primit unificarea, socotindu-i vânduți satanei. Alături de ei lucrează la fel de intens femeile: Moldovan Rafina, Ceușan Rafina, Roșca Ana – fostă călugăriță gr.catolică – Oltean Maria și Oltean Ana, care se consideră un fel de „diaconese” ale lui Poptămaș, ultimele două știindu-se sigur că cuminecă pe oameni în numele lui Poptămaș. Oltean Gh. ne spune că în repetate rânduri a surprins noaptea în diferite puncte ale satului pe Ceușan Rafina. Ceușan Rafina a spus apoi femeii Oroian Maria, de față fiind Graur Teodor că e păcat să meargă la biserică vândută satanei. Barna Gh. spune că venind la el la tuns tânărul Palcu Alex de 25 de ani, i-a mărturisit că, după ce l-a spovedit, pr. Poptămaș l-a trimis la Ceușan Augustin. Acesta, pe el, împreună cu alții i-a pus în genunchi să-i cuminece. Flăcăul a fugit indignat spunând că nu înțelege să fie cuminecat de un laic ca și el.

Acestea sunt faptele și metodele ce le-am putut reconstitui în legătură cu situația din Moișa. Activitatea clandestină a pr. Poptămaș și a complicilor lui, bărbați și femei, nu va putea fi cunoscută decât când cei ce au săvârșit-o o vor mărturisi cu sinceritate. Mă îndoiesc însă de sinceritatea lor. Cred că sunt dresați după normele celui mai tipic clandestinism. Că o activitate clandestină există în Moișa este ceva neîndoielnic. Cum am mai spus, ea încetează de a mai fi o problemă religioasă și prin caracterul ei clandestin a devenit o problemă de stat. De notat este că revenirea a fost primită de toți cei săraci. Din 22 de întovărășiți, îmi comunică Ioan Obreja, 19 sunt reveniți și abia 3 nereveniți și aceștia mai mult târâți de legăturile familiare.

La cererea expresă a tov. Tanko notez că discutând cu fiul pr. Poptămaș, funcționar la Biblioteca Centrală Tg.-Mureș, despre revenirea tatălui său, mi-a spus că el nu e de acord, căci ca fiu de preot este periclitat la originea socială, pe când ca fiu de muncitor, cum e azi tatăl lui, nu. Apoi: Mitropolia nu mi-a cerut expres, în scris rapoarte, dar eu am raportat, socotind aceasta de datoria mea.

ARHI Agru Diecezan, II, nr. 1, 1999, pp. 8-12.

Anexa 3

Familiiile din Moișa la 2 octombrie 2016

Nr. casei	Numele capului familiei	Numele membrilor familiei	Nr. total membrii/familie
9	Barna Rafina	-	1
10	Cătană Ana	-	1
11	Fărăgău Ioan	Fărăgău Cornelia	2
12	Bocicor Constantin	Bocicor Ana	2
15	Șimon Andrei	-	1
17	Coțiu Maria	-	1
18	Becan Marin	Becan Georgiana	2
19	Sărăcuț Alexandru	Sărăcuț Maria	1
20	Reghian Silvia		1
21	Palcu Eugen	-	1
27	Țântar Ioan	Țântar Lucreția	2
28	Oltean Elisabeta	Oltean Petru	2
29	Câmpean Teodor	-	1
30	Pop Zanfira		1
35	Ceușan Teodor	Ceușan Gheorghe	2
36	Kordoș Karol	Kordoș Valeria	2
37	Baciu Aurelia	-	1
38	Roșca Ioan	Roșca Elena	2
39	Gligor Albinel	Gligor Lucica Gligor Albinel-A. Gligor Ioan	4
39	Gligor Alexandru	-	1
41	Palcu Vasile	Palcu Aurelia-Terezia	2
43	Niomati Ioan	Niomati Maria Niomati Ioana	3
46	Pop Maria	-	1
47	Pol Ioan	-	1
50	Obreja Susana	Obreja Dorel Obreja Vasile	3

53	Barna Maria	-	1
54	Bocicor Gheorghe	-	1
56	Barna Gheorghe	Barna Cornelia	2
58	Iștvan		3
60	Ceușan Viorel	Ceușan Viorel Ceușan Petruț	3
61	Cheteg Cornel	Cheteg Aurelia Cheteg Ionela	3
62	Palcu Ovidiu	Palcu Lăcrămioara Palcu Sergiu	3
62	Palcu Maria	-	1
64	Ceușan Teodor	Ceușan Zanfira	2
65	Ceușan Ioan	Ceușan Doina Ceușan Ioan	3
67	Bocicor Ioan	Bocicor Margareta	2
69	Gligor Augustin	Gligor Maria Gligor Liviu	3
75	Barna Nicolae	Barna Annamaria Andruș Anamaria Barna Laura Barna Darius	5
76	Șandor Vasile	Șandor Marilena Șandor Maria	3
78	Palcu Viorel	Palcu Tereza	2
81	Roșca Ioan	Roșca Ana	2
83	Șandor Alexandru	Șandor Claudia Șandor Alexandru Șandor Ilie Șandor Simona Șandor Sergiu Șandor Florin	7
86	Palcu Petru	Palcu Alina Palcu Adriana Palcu Cristina Palcu Alin	5
88	Ceușan Vasile	Ceușan Maria Ceușan Liviu	3
89	Szanto Ana	Szanto Emil Szanto Andrei	3

89	Szanto Romeo	Vizi Mihaela Vizi Anna Vizi Larisa Vizi Romeo Vizi Robert Vizi Maria	7
	Roșca Mădălin	Popa Eva Popa Cristina	3
90	Oroian Maria	-	1
91	Jeler Ana	-	1
92	Pop Lazăr	-	1
93	Pol Nicolae	Pol Olimpia	2
95	Roșca Solomica	-	1
98	Oltean Alexandru	-	1
100	Șandor Petru	Șandor Maria Șandor Daniel Șandor Claudiu Șandor Daniela Șandor Raluca	6
104	Mureșan Aurel	Mureșan Claudia Mureșan Claudiu Mureșan Darius	4
105	Palcu Maria	Palcu Liviu	2
106	Roșca Cristian	Roșca Julieta Roșca Alexandru Roșca Andreea Roșca Sergiu Roșca Georgiana Roșca Emanuel Roșca Roxana	
112	Suciu Alexandru	Suciu Maria	2
115	Ceușan Augustin	Ceușan Ana	2
115	Ceușan Gelu	Ceușan Rodica Ceușan Alexandra Ceușan Diana Ceușan Larisa Ceușan Simona Ceușan Florin	7
119	Gyira Mihaly	Gyira Doina Gyira Adrian Gyira Ioana	5

		Gyira Lorand-Rareș	
120	Moldovan Elena	-	1
121	Pol Ioan	Pol Gavril	2
123	Ceușan Gavril	Ceușan Ana Ceușan Gabriela Ceușan Andrei Ceușan Alexandru	5
126	Cerei Maria	Cerei Bogdan	2
127	Cătană Ioan	Cătană Cornelia	2
130	Coțiu Maria	-	1
132	Bocicor Ioan	Bocicor Emilia	2
134	Palcu Lazăr	Roșca Maria	2
135	Moldovan Sorin	Moldovan Ovidiu	2
136	Stan Ioan	Stan Steluța	2
136	Stan Steluța	Stan Steluța	2
137	Stan Pavel	Stan Maria Stan Claudiu Stan Marian Stan Ioan	5
138	Pop Augustin	Pop Nastasia Pop Anton	3
140	Roșca Doina	Roșca Rodica	2
142	Reghian Zaharie	Reghian Maria	2
143	Câmpean Maria	-	1
145	Ungur Vasile	Ungur Carolina Ungur Ioan	3
146	Barna Avram	Barna Maria	2
147	Po Lazăr	Pop Maria	2
149	Gârbu Claudiu-Mircea	-	1
152	Chețan Iuliu	-	1
153	Palcu Elvira	-	1
154	Bodan Teodor	Bodan Amalica Danea Laurean	3
155	Pâncă Petru	-	1
157	Reghian Lazăr	Reghian Silvia	2
158	Câmpean vasile	-	1
159	Cătană Eugen	Ceușan Veronica	2
160	Vlad Pavel	Cătană Veronica	2
162	Tot Iosif	Tot Maria	3

		Tot Călin	
166	Oltean Maria	-	1
168	Pop Costel	Pop Maria	2
171	Cerei Iustin	-	1
172	Roșca Alexandru	Roșca Rusanda	2
173	Horea Gheorghe	Horea Edita	2
174	Pop Olivia	-	1
175	Oltean Veronica		1
176	Cerei Teodor	Cerei Ana Cerei Liviu	3
181	Chețan Teodor	Chețan Ana Chețan Ioan	3
181	Chețan Toader	Chețan Daniela Chețan Alexandra Chețan Paula-Teodora	4
182	Câmpean Augustin	-	1
184	Cocan Elena	-	1
185	Stan Anton	-	1
186	Oltean Teodor	-	1
191	Țântar Ioan	-	1
192	Roșca Maria	-	1
195	Pol Emil	Pol Floarea	2
196	Cătană Nastasia	Cătană Săndel	2
197	Fărcaș Lazăr	Fărcaș Monica Fărcaș Liviuța-Sorina Fărcaș Liviu	4
199	Huza Constantin	-	1

Cuprins

„Veșnicia s-a născut la sat”	5
CADRUL NATURAL.....	7
Așezare	9
Relieful	13
Clima	13
Solurile	13
Flora și fauna	14
ISTORIA	15
Preistoria.....	17
Primele atestări documentare	17
Evoluția demografică	19
Evoluția populației satului Moișa între anii 1850 – 1992.....	21
ÎN VÂLTOAREA MARILOR EVENIMENTE ISTORICE	25
Revoluția din 1848-1849.....	27
Mișcarea Memorandistă - 1892.....	27
Primul Război Mondial - 1914-1918.....	28
Unirea cea Mare din 1918	28
Protocol	28
MONUMENTUL	31
Monumentul eroilor.....	33
Din istoria mai recentă a satului	37
CREDINȚA.....	39
Biserica.....	41
Biserica de lemn	42
Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică	48
Biserica Ortodoxă din Moișa.....	52
ÎNVĂȚĂMÂNTUL.....	53
Școala	55
Școala de stat.....	56
Misiune și obiective	57

Personalul didactic	57
Dotări.....	59
Oferta de cursuri opționale a școlii.....	59
Activitățile extracurriculare.....	59
„Școala este a doua noastră casă!”	60
Date de contact	62
VIAȚA CULTURALĂ	63
Activitatea culturală cu copiii.....	65
Activitatea culturală cu tinerii	65
Activitatea culturală cu adulții.....	67
TRADIȚII ȘI OBICEIURI POPULARE	69
Obiceiuri de nuntă	71
Peșitul	71
Mersul pe cerute	71
Logodna.....	71
Pregătirea nunții	71
Chemătorii.....	72
Șarateul.....	73
Pregătirea mesei	73
Nunta propriu-zisă. Ospățul	74
Mersul după nași	74
Legatul drumului	77
Cununia religioasă.....	77
De sărbătorile religioase	79
De Florii	80
De Sfântul Ioan – Sânzâienele (24 iunie).....	81
De Rusalii (Pogorârea Sfântului Spirit).....	81
De Crăciun.....	82
De Anul Nou	85
Plugușorul copiilor	85
Turca	87
Sorcova.....	87
Calendarul de ceapă	87
Vergelatul.....	88
Legatul parilor.....	88
La coteț.....	88
Furatul porților	88
De seceriș	89
Cununa	89
La treierat	89
Pâinea pe vatră	90

Alte obiceiuri	90
Cu cânepa la topit, torsul și țesutul.....	90
Cuptorul de cărămidă	91
Șezătorile.....	92
Claca.....	93
JOCURI DE COPII	95
Jocuri mai cunoscute	97
Negvia	97
La Gurețe.....	97
La scădat	98
Iarna pe uliță.....	98
În cătărigi	99
ÎNTÂAMPLĂRI INTERESANTE	101
Întâmplări tragicomice	103
Mistrețul	103
Focul.....	103
De-a rostogolu cu căruța	104
Șarpele.....	105
Ursul.....	105
Regionalisme	106
ANEXE	107
Anexa nr. 1	109
Moișa, în date cronologice	109
Anexa nr. 2	112
În clandestinitate	112
Raport.....	113
Anexa 3	118
Famiile din Moișa la 2 octombrie 2016	118
Cuprins	123

